

בס"ד

זעומקו שז מקרא

דברי עומק בפרשת השבוע

ערש"ק

לפר' בראשית

ה'תשפ"א

שבת מברכין

**בכל ענייני הקונטרס ניתן לפנות
לטל': 052-7675895
גור-אריה צור
מודיעין עילית.
ניתן להצטרף לתפוצת מייל
דוא"ל: leshem895@gmail.com**

לעומקו של מקרא בראשית

לומר לך כפירוש רש"י (א,א') שבתחלה עלה במחשבה לבראותו במדת הדין, וראה שאין העולם מתקיים, והקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין, והיינו דכתיב ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים.

ואע"פ שהכותרת של בנין הבריאה היא מידת הדין, וכן אמרו הטבע בגימטרי' אלהים, הרי בסיסו של הבנין הוא מידת הרחמים. שללא בסיס של רחמים אין מעמד לכותרת הדין.

ובמדרש רבה פר' נשא נדרש אותו פסוק בפנים אחרות: שוקיו עמודי יש וגו', רבי הוּנָא בְּשֵׁם בַר קַפְרָא אָמַר מֵהָ עֵצִים הֵלְלוּ יֵשׁ לָהֶם קוֹפְלִיּוֹת מְלַמְעֵלָן וּבְסִיסוֹת מְלַמְטָן, כִּף הֵן פְּרִשְׁיֹתֶיהָ שֶׁל תּוֹרָה, נִדְרָשׁוֹת לַפְּנִיָּהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם.

יוצא איפוא שלא רק כל פרשה ופרשה בפני עצמה נעוץ סופה בתחילתה, אלא כל פרשה ופרשה נעוצה הפרשה הבאה בפרשה הקודמת. נמצאת כל התורה כולה מקשה אחת שתכליתה ותחילתה חד הם.

לסיומה של תורה ותחילתה

אָמַר רַבִּי אֱלֶעָזָר הַקַּפָּר, [פּתַח בְּשֵׁבַח הַתּוֹרָה וְאָמַר] כְּתִיב: (תנחומא פר' בהר) שֹׁקִיו עֲמוּדֵי יֵשׁ מִיִּסְדִּים עַל אֲדָנֵי פָּז (שה"ש ה, טו), הָעֵמוּד הָזֶה יֵשׁ לוֹ כּוֹתֶרֶת מְלַמְעֵלָן וּבְסִיס מְלַמְטָן.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר גּוֹרִיָּא, [הסביר והטעים את דבריו של ר' אליעזר הקפר] אֵין לָךְ פְּרִשָׁה בַתּוֹרָה שְׁאֵין לָהּ כּוֹתֶרֶת מְלַמְעֵלָן וּבְסִיס מְלַמְטָן.

ורצונם לומר שכל פרשה ופרשה בתורה, סופה נעוץ בתחילתה ותחילתה בסופה. ואע"פ שלכאורה לא תמיד נראין כך פני הדברים, יש להתבונן ולמצוא כיצד נעוץ סופה בתחילתה ותחילתה בסופה. כי זה שבח התורה.

וכגון פרשתנו, כותרתה בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, מה כתיב בסופה: וַיֵּץ מִצָּא הֵן בְּעֵינֵי ה'. התחיל במידת הדין בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים, וסיים במידת הרחמים, וַיֵּץ מִצָּא הֵן בְּעֵינֵי י'ה'י'ה'.

לעומקו של מקרא בראשית

מחדש בכל שנה ושנה מבראשית,
לעיני כל ישראל.

וְהָיִינוּ בָּהּ, כיצד נעוצה תחילת
בראשית בסוף פר' וזאת הברכה.

בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם
וְאֶת הָאָרֶץ (א, א')

על דרך הרמז, שֵׁת ירמוז לבריאת
היצר הרע ולהתשתו. ועל דרך אל
תקרי. אל תקרי בְּרֵאשִׁית אלא בְּרָא
שֵׁת. ואל תקרי שֵׁת אלא תְּשִׁי.
ככתוב בפר' האזינו (לב, יח) צֹר
יִלְדֶּךָ תְּשִׁי וּתְשַׁפֵּחַ אֶל מְחַלְלֶךָ. ופירש
רש"י שם לשון התשה. ואם כי פשט
הדברים שאתה מְתִישׁ כביכול את
הקב"ה בכך שותְּשַׁפֵּחַ אֶל מְחַלְלֶךָ, אך
לעומקו של מקרא, ניתן לדרוש: צֹר
יִלְדֶּךָ. על מנת תְּשִׁי, על מנת שתהא
מתיש את יצר הרע. שָׁפֵן יִלְדֶּךָ מוטעם
בטיפחא והיא כעין הפסקה קלה, ואשר
על כן ניתן לדרוש צֹר יִלְדֶּךָ. על מנת
תְּשִׁי, וכיצד תתיש את יצר הרע עלי
ידי עסקך בתורה.

וליכא מילתא דלא רמיזי באורייתא,
שכן בארמית וּתְשַׁפֵּחַ פירושו ותמצא,
ואשר על כן ידרש: צֹר יִלְדֶּךָ. על מנת

ובשימת לב, בסוף פר' וזאת הברכה
מסתיימת התורה במילים לְעֵינֵי כָל-
יִשְׂרָאֵל. ובתחילת בראשית מתחילה
התורה במילים בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים
אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ.

ולעומקו של מקרא סמיכות
הפסוקים זועקת לאמור: בְּרֵאשִׁית
בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ
לְעֵינֵי כָל-יִשְׂרָאֵל.

ופירוש הדברים, כאומרם ז"ל
שישראל נקראו ראשית ונבראו
במחשבה לפני בריאת העולם, ולפיכך יש
לומר שהקב"ה ברא את העולם לְעֵינֵי
כָל-יִשְׂרָאֵל.

והנראה לומר בזה, שכשם
שהקב"ה הסתכל באורייתא וברא
עלמא, כן הלומד תורה, המסתכל
ומתבונן ולומד באורייתא, רואה ומבין
את הבריאה אשר ברא ה' ואת סוד
ההשגחה אשר משגיח על ברואיו, כפי
שנאמר עיני ה' אלקיך בה מרשית
שנה ועד אחרית שנה. ודומה הדבר
לכך שהקב"ה בורא את העולם

לעומקו של מקרא בראשית

**בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם
וְאֶת הָאָרֶץ.**

שואל מדרש רבה מדוע יקדים פעם שמים לארץ ופעם ארץ לשמים וז"ל: בְּכֹל מְקוֹם הוּא מְקַדֵּם בְּרֵאשִׁית שָׁמַיִם לָאָרֶץ, שנאמר אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבְמָקוֹם אֶחָד הוּא אוֹמֵר בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אָרֶץ וְשָׁמַיִם, (ב,ד'), מְגִיד שִׁשְׁנֵיהֶם שְׁקוּלֵיו זֶה כְּזֶה.

ויש להבין את שאלת המדרש במה שאמר בְּכֹל מְקוֹם הוּא מְקַדֵּם בְּרֵאשִׁית שָׁמַיִם לָאָרֶץ לא לענין סדר הבריאה קאמר, אלא לענין הזכרתם בפסוק. שהרי שניהם כמו כל הנבראים כולם ביום אחד נבראו.

כמובא ברש"י (ב,ד') על הפסוק בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אָרֶץ וְשָׁמַיִם ללמדך שכולם נבראו בראשון.

ואשר על כן תוכן תשובת המדרש: מְגִיד שִׁשְׁנֵיהֶם שְׁקוּלֵיו זֶה כְּזֶה.

וְהַיְוֵנוּ בָּהּ, היכן נראה ששְׁקוּלֵיו זֶה כְּזֶה. שהרי בבריאת שמים וארץ נאמר רק שם אלקים שהוא דין, ובעשיית

תְּשִׁי, על מנת שתהא מתיש את יצר הרע על ידי עסקך בתורה, ובכך ותשקח, ותמצא את אֵל מְחַלְלֶךָ, לשוב אליו בלבב שלם.

ועוד מובא בבראשית רבה: רַבִּי הוֹשַׁעְיָה רַבָּה פִּתַּח (משלי ח, ל): וְאֶהְיֶה אִצְלוֹ אָמוֹן וְאֶהְיֶה שְׁעִשׂוּעִים יוֹם יוֹם וְגו',

מאי אָמוֹן, אָמוֹן. התורה אוֹמַרְת אֲנִי הֵייתִי כְּלִי אֲמִנּוֹתוֹ שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. בְּנֶהֱג שֶׁבְּעוֹלָם מְלַךְ בְּשֵׁר וְדָם בּוֹנֶה פְּלִטוֹן, אֵינּוּ בּוֹנֶה אוֹתָהּ מִדַּעַת עֲצָמוֹ אֲלֵא מִדַּעַת אָמוֹן, וְגו' כִּף הִנֵּה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְבִיט בַּתּוֹרָה וּבוֹרָא אֶת הָעוֹלָם, וְהַתּוֹרָה אֲמַרָה בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים. וְאִין רֵאשִׁית אֲלֵא תּוֹרָה, הַיֵּאדָּה מֵה דְאֵתָּ אָמַר (משלי ח, כב): ה' קִנְיֵי רֵאשִׁית דְּרַכְּכוּ.

ואשר על כן, לעומקו של מקרא ירמוז הכתוב למה שאמרו חז"ל (קידושין ל עמ"ב) ת"ר אמר להם הקב"ה לישראל בְּנִי בְּרֵאשִׁית יֵצֵר הָרַע וּבוֹרֵא לֹו תּוֹרָה תְּבַלִּין וְאִם אַתֶּם עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה אֵין אַתֶּם נִמְסָרִים בִּידּוֹ.

לעומקו של מקרא בראשית

ולעומקו של מקרא בפסוק הראשון של התורה, יודיע הכתוב מה היא תכלית הבריאה. ובפרק ב, פסוק ד' יודיע הכתוב מה הדרך להשיג תכלית עליונה זו.

בפסוק הראשון של התורה, יודיע הכתוב מה היא תכלית הבריאה לכן אמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. להודיע שתכלית הבריאה היא לשאוף לרוחניות, ולייחד שם ה' בעולם, ולהמליכו על כל הברואים.

ובפרק ב, פסוק ד' יודיע הכתוב מה הדרך להשיג תכלית עליונה זו, לכן אמר ביום עשות יהוה אלהים ארץ ושממים, לומר לך שהארציות והגשמיות היא אמצעי להגיע אל רום פסגת הרוחניות.

שמתוך חשפת העפר יתגלה עצם השמים לטהר, ומתוך רום טוהר השמים הזכים תתגלה שאיפת העפר להיות זך וטהור.

וכבריאת העולם כן בריאת האדם הנקרא עולם קטן.

ארץ ושמים נאמר גם שם הוי' שהוא רחמים ביום עשות יהוה אלהים ארץ ושמים.

ולעומקו של מקרא יאמר, מה שאמר מגיד ששניהם שקולין זה כנה אין כוונתו ששניים כי לא תשווה הרוחניות לגשמיות, שהרי השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם.

אלא כוונתו שהם בעלי אותו משקל של חשיבות, ומשלימין זה לזה, שזה בלי זה אי אפשר להם להתקיים. והרוחניות הנקראת שמים תשלים לגשמיות הנקראת ארץ.

ועל דרך הצח כפי שמזכירין בתפילה משיב הרוח ומוריד הגשם. שהרוחניות והגשמיות צריכין זה לזה.

וכמי ששוקל על המאזניים זהב כנגד עפר ומאזן את כף המאזניים, עד אשר משקלם שווה, וְשָׁקוּלִין זֶה כְּזֶה, אע"פ ששונים בתכלית זה מזה. שאין הזהב כעפר ולא העפר כזהב.

לעומקו של מקרא בראשית

הרחמים, שהם כביכול **שְׁקוּלִין זֶה כְּזֶה**.

כלומר, משלימין זה לזה בחשיבות. **כנאמר** ע"י אליהו הנביא ה' הוא **האלקים**. שאין ביניהם פירוד כלל, אלא מידת שפע הרחמים היורדים מן השמים אשר בשם הוי"ה תִּקְרָא וההנהגה האלקית של השגחה פרטית בארץ **חד הם** ומושפעות ונגזרות זו מזו. וכדברי אוה"ח הק':

וכל שמותיו של הקב"ה. לטובה יכוונו יחד להטיב ולהתחסד אלא דלצד מעשה האחרונים יצא הדין ליסר למי שראוי ליסר וזולת זה גם שם אלקים מדתו להטיב, והוא אומרו **בראשית ברא אלהים** כי שם אלהים הטיב וברא עולם לחון ולרחם ולהטיב לשוכני שמים וארץ ואין לך רחמים גדולים מזה, ולעתיד לבא המקווה כן יהיה ה' אחד ושמו אחד: (בראשית פרק א). עכ"ל.

ועל פי הדברים האלו יובן מדוע אמר אליהו **פַּעַמִּים ה' הוא האלקים**, פעם אחת להדגיש כי י'הו"ה הוא **האלקים**, ופעם שניה להדגיש כי **י'הו"ה**, הוא

שמתוך רום טוהר זוך נשמתו תתגלה **שאיפת האדמה שבאדם** להיות **כנשמתו המאירה**. ומתוך הַשְּׁכַפַּת **עפרוריות גופו** יתגלה זיו וְנִהְרֹוֹי זֶהב נְשָׁמָתוֹ.

ובאשר אין יכולת לאדם להגיע לתכלית רוחניותו ללא גופו הגשמי, לכן פרט הכתוב לאחר מכן (ב,ד') את **בריאת הארציות** שבעולם ובאדם לפני בריאת השמים, שבלעדי **הארציות** לא יוכל האדם לשאוף אל **השמימיות**.

וכנאמר בחלום יעקב וְהָגָה סֵלֶם מַצֵּב אֲרָצָה וְרֵאשׁוּ מַגִּיעַ הַשְּׁמַיִמָה. הוא סולם נפש האדם השואפת להגיע אל שרש נשמתה אשר תחת כסא הכבוד מקומה.

ולפשוטו של מקרא מה שאמר המדרש שְׁקוּלִין זֶה כְּזֶה כוונתו **לשמים ולארץ**.

ולעומקו של מקרא יאמר, שכוונת המדרש גם למידת **אלקים** היא מידת הדין לעומת מידת י'הו"ה היא מידת

לעומקו של מקרא בראשית

בַּר נֶשׁ עוֹלָם קָטָן, וּמֵאֵן דְּאַמְלִיף
לְקוֹדֶשָׁא בְּרִיף הוּא עַל כָּל אֲבָר וְאַבָּר,
כְּאֵלוֹ אַמְלִיף לִיה עַל כָּל עֲלָמָא.
(תיקוני הזהר תיקון שבעים דף קל עמ'
ב').

וכן מובא במלבי"ם (תהלים ח, ז')
על הפסוק **תַּמְשִׁילְהוּ בְּמַעֲשֵׂי יְדֵיךָ כֹּל
שְׁפָתָה תַחַת-רַגְלָיו: הִנֵּה צוֹרֵת הָאָדָם**
היא צורת העולם בכללו, עד שכל
החוקים הנפלאים הנמצאים בכל
מעשה בראשית כולם נקבצו באו
בהאדם.

ומצד זה קראוהו הראשונים **עולם**
קטן, אשר הוא **המשל** והדמות
והחיקוי של העולם הגדול כולו, על זה
אמר **תמשילהו במעשי ידיך** הוא
המשל והדמות של **מעשי ידיך**, וגו'.
עכ"ל.

ואשר על כן, נאמר בתחילה, ברא
אלקים, במידת הדין, את **השמים**, **הם**
תכליתו של האדם, היא הרוחניות
והיראה הנקראת בשם **שמים**,

ורק **אח"כ** פרט מה היא הדרך להגיע
לכך, ע"י כבישת היצר בארציות, וזה

האלקים. וכאומרו: האלקים, הוא
י'ה'ו'ה'. שגם בדין יתפשטו הרחמים.

וכן מובא בעניין זה באוה"ח הק'
וזה לשונו: עוד תתפרש על דרך מה
שאמר הכתוב (מלכים א' י"ח) ה' הוא
האלהים, והכוונה היא שהגם ששם
אלהים יתייחס אל הדין אף על פי כן
רחמים הוא וגו'.

והוא שאמר הכתוב (בראשית כז כח)
ויתן לך האלהים הרי שגם שם אלהים
יטיב לטובים בתורת מתנת חנם אלא
שעושי רשעה יסובבו לעשות להם
מוסר במידת אלקים.

ואשר על כן אמר המדרש מְגִיד
שְׁשֻׁנֵיהֶם שְׁקוּלֵין זֶה כְּזֶה.

וכפי שמבואר בזה"ק ובתיקונים
שהאדם נקרא **עולם קטן**. ותכלית
בריאת האדם היא להמליך על כל
אבריו את הקב"ה, ובכך הוא ממליכו
על כל העולם כולו:

אבריו דבר נש פלהו אינון מסודרין
על סדרי בראשית, ובגין דא אַתְּקָרִי

לעומקו של מקרא בראשית

בְּיוֹם עֲשׂוֹת
י'ה'ו'ה' - ארץ
אֱלֹהִים - שמים.

סודו של הסולם המוצב ארצה וְרֵאשׁוּן
מִגֵּיעַ הַשָּׁמַיְמָה.

והוא סוד אומרו ה' הוא האלקים.
וכפי שהתפלל משה רבנו (ואתחנן)
בשם יהו"ה מנוקד בניקוד אֱלֹקִים,
כזה: ה' - ה' - ה' - ה'. ופירש רש"י שם,
רחום בדין. וזה שאמר המדרש מִגֵּיד
לְשִׁבְנֵיהֶם שְׁקוּלֵין זֶה כְּזֶה.

ועוד יש ליתן טעם מדוע בהקדמת
שמים לארץ יזכיר שם אלקים,
ככתוב בראשית ברא אלקים את
השמים ואת הארץ, ובהקדמת ארץ
לשמים יזכיר שם הוי"ה, כתוב ביום
עשות ה' אלקים ארץ ושמים.

ואשר על כן נתן שם הוי"ה על
הבריאה שנבראה בשם אלקים
באומרו יום הששי (א,לא) וַיְכַלֵּן
הַשָּׁמַיִם, שהם ר"ת יהו"ה.

ושמא יש לומר, שהדין
והרחמים לעולם יהיו משלימין
לרוחניות ולגשמיות.

וַיְכַלֵּן הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל-צְבָאָם
(ב,א)

ובהסבר הדברים: מידת הרוחניות
שרשה הוא חסד ורחמים ולפנים
משורת הדין, ולכן צריך ליסדה על
מידת הדין, לכן כתיב בְּרֵאשִׁית בְּרָא
אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם.

מאי וְכָל-צְבָאָם, אמר ר' יהושע בן
לוי (חולין ס.) כל מעשה בראשית
בקומתן נבראו בדעתן נבראו
בצביונם נבראו שנאמר {בראשית ב-
א} ויכולו השמים והארץ וכל צבאם
אל תקרי צבאם אלא צביונם.

וכן מידת הגשמיות והארציות,
שרשה הוא מידת הדין, ולכן צריך
ליסדה על מידת הרחמים, ולכן כתוב
בְּיוֹם עֲשׂוֹת י'ה'ו'ה' אֱלֹהִים אָרֶץ
ושמים.

פירש רש"י לפשוטו של מקרא וְכָל-
צְבָאָם, תקנם בצביונם בתקונן

ובשימת לב יוקבלו כאן הרישא
והסיפא של הפסוק:

לעומקו של מקרא בראשית

ובית המקדש ושמו של משיח, עלו
במחשבה להבראות, וגו' ישראל
מנין, שנאמר (תהלים עד, ב): זכר
עדתך קניית קדם.

וכפירוש רש"י בחומש שמות על
הפסוק ואלה שמות בני ישראל.
(א,א): אע"פ שמנאן [לעם ישראל]
בחייהו בשמותם, חזר ומנאן במיתתו,
להודיע חבתו שנמשלו לכוכבים
שנאמר המוציא במספר צבאם לכולם
בשם יקרא (ישעי' מ, כו).

ופירושו הוא ממדרש רבה (שמו"ר
א,ג). שקולים הם ישראל כצבא
השמים, נאמר כאן שמות, ונאמר
בכוכבים שמות, ולפי שהם משולים
לכוכבים קרא שמות לכלם.

ואשר על כן הסמיך הכתוב את
צבאם גם למילה ארץ. כהבטחתו
לאברהם ושמתי אף-תן עצה לעפר
הארץ.

ועדיין יש לשאול, די אם יסמיכם
לישראל להיות משולים ככוכבים.
ומדוע ימשילם גם לעפר הארץ. וי"ל
כפי שבארו חז"ל בבראשית רבה גבי
יוסף ואחיו: ונדבר על לקם (בראשית

ובקומתו. (א,כה). וכן במסכת ראש
השנה (יא). פירש רש"י בצביונם.
בטעם אחד ואחד ובדפוס כל אחד.

ויש לשאול שהרי בפשטות יתכוון
הכתוב באומר צבאם לצבא השמים.
ומדוע לא פירש רש"י כן.

ולעומקו של מקרא נאמר: אם היה
מסמיך הכתוב צבאם לשמים, כגון:
ויקלו הארץ והשמים וכל-צבאם, היה
אפשר לפרש כן, שכוונת צבאם הוא
לצבא השמים. שכן סמוכים הם.
אלא שלא כן הסמיך הכתוב, אלא את
צבאם לארץ: ויקלו השמים והארץ
וכל-צבאם. לכן פירש רש"י תקנם
את כל מעשה הבריאה, שמים וארץ,
בצביונם בתקונן ובקומתו.

ועל דרך הרמז יש לומר שרמז כאן
הכתוב על יצירת עם ישראל
ובריאתם קודם שנברא העולם:
וכאומרם ז"ל במדרש שמות רבה, על
הפסוק בראשית ברא וגו':

ששה דברים קדמו לבריאת העולם,
יש מהן שנבראו, ויש מהן שעלו
במחשבה להבראות. התורה והכפא
הפגוד, נבראו. וגו' האבות וישראל

לעומקו של מקרא בראשית

כו, ז). בל"י בגימטריה מ"ב, הוא שם מ"ב הק', ראשי תיבות של אנא בכח וגו', מ"ה הוא שם הק' של עולם היצירה, מ"ה. וכאומרו תלה ארץ על שני השמות הק' מ"ב ומ"ה.

ועוד בעניין שם מ"ב הק' היוצא
ממעשה הבריאה.

מובא בספר שרשי השמות
להרמ"ז (רבי משה זפוטא) כיצד שם
מ"ב הק' (אבגית"ץ וכו') יוצא
ממעשה הבריאה.

מצרפים את התיבות של שני הפסוקים
הראשונים זו לזו, ומחלקים מחדש
לשבע תיבות, שש אותיות בכל
תיבה. כזה:

בראשית בראאֵלֶה יִמְאֵת הַשָּׁמַיִם וְאֶת
הָאָרֶץ וְהָאָרֶץ הִתְהַוְּוָה (הו)

בראשית בראאֵלֶה יִמְאֵת הַשָּׁמַיִם
מִיִּמְאֵת הָאָרֶץ וְהָאָרֶץ הִתְהַוְּוָה
(הו)

ג, יט כא), וכי יש לה אדם שמדבר על
הלב, אלא דברים שהן מנתמין את
הלב, אמר להם נמשלתם כעפר הארץ,
מה עפר הארץ מי יכול לסגף [לשים
סוף וקץ] את עפר הארץ. נמשלתם
כפוכבים, מי יכול לסגף את הפוכבים.

לכן נאמר ויכלו השמים והארץ
וכל צבאם. אלו צבאות בני ישראל
שנמשלו לשמים ולארץ ואין יכול
להם.

ועל דרך הרמז והסוד יש לומר
לעומקו של מקרא: מאי וכל צבאם,
בדרך של סרסהו ודרשהו אל תקרי
צבאם אלא צא-בם. צ"א בגימטריה
הוא שם אדנ"י ושם הוי"ה ביחד,
וכותם ברחמים. ב"ם הוא שם מ"ב
הק' היוצא מאותיות בראשית ועד ב'
של ובהו בחילוף אותיות, וכוחו
בגבורה, והוא המעלה את הנפש
מעשיה ליצירה, והוא סוד של מעשה
בראשית שכן מ"ב הם ראשי תיבות
מעשה בראשית.

וכן נרמז שם מ"ב בפסוק נטה צפון
על תהו תלה ארץ על בלי מה. (איוב

לעומקו של מקרא בראשית

ומחלקים מחדש לשבע תיבות, שש
אותיות בכל תיבה. כזה: וְלִכְלֵהֶי
דִּהְחִזְקָה וְלִכְלֵהֶמ וְרָאֵהֶגְד
וְלֹאֲשַׁרְע שְׁהַמְשָׁהֶל עֵינֵיכֶל
(יִשְׂרָאֵל)

ובחילוף אותיות יתקבל שם מ"ב
הקדוש כנגד כל תיבה, כזה:

אבגיתץ קרעשטן נגדיכש
בטרצתג חקבטנע יגלפזק
שקוצית.

הנה כי כן, רמוזים השמות הק'
בבריאת העולם, בתחילתה ובסיומה
של התורה, לומר לך שאין מקום
אשר פנוי מן השכינה, וכלשון הזה"ק
לית אתר פנוי מיניה. וכל פרט ופרט
בבריאה אומר כבוד ה'. וזה שכתוב
בראשית ברא אלהים. כפסוק שאו
מרום עיניכם וראו מי ברא אלה,
וכמובא בתיקונים, תיקון מ"ט: סרסו
ודרשו מי ברא אלה היינו ברא
אלהים.

ובחילוף אותיות יתקבל שם קדוש
כנגד כל תיבה, כזה:

אבגיתץ קרעשטן נגדיכש
בטרצתג חקבטנע יגלפזק שקוצית

והוא שם קדוש בן מ"ב אותיות ועליו
יסד ר' נחוניא בן הקנה את תפילתו
"אנא בכח" לפי ר"ת של אבגיתץ וכו'.

וכוחו רב בהודאה, וכן פירש רשב"י
בתיקוני הזהר תיקון ד' על הפסוק
אבוא ב"ם אודה יה.

ועוד מובא בספר שרשי השמות
להרמ"ז: כמו כן יוצאים המ"ב
אותיות בשם הק' ממ"ב אותיות של
סיום ספר התורה.

וכנ"ל: מצרפים את התיבות של
הפסוק האחרון בחומש דברים, זו לזו,
ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול
אשר עשה משה לעיני כל (יִשְׂרָאֵל):

וְלִכְלֵהֶי דִּהְחִזְקָה וְלִכְלֵהֶמ וְרָאֵהֶגְד וְלֹאֲשַׁרְע שְׁהַמְשָׁהֶל עֵינֵיכֶל

ובשימת לב המלה ישראל אינה כלולה בשם מ"ב הק' כי היא קדושה בפני עצמה, כי שם
ה' נקרא בה, והשם מ"ב הק' בא לפאר ולרומם את קוב"ה ואורייתא וישראל להיות אחד

לעומקו של מקרא בראשית

וייש לעיין היכן רמוזה כאן מידת הרחמים. ולעומקו של מקרא יאמר שמידת הרחמים שהיא שם השם 'יהוה' אכן נרמזת בפסוק זה. כיצד: בראשית ברא אלהים את בגימטריה קטנה הוא י', ויחד עם שאר התיבות בפסוק יתקבל בראשי תיבות שם הוי"ה, כזה: בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ

וה'אוהב ישראל' מביא רמזי ארבע עולמות אלו מפסוקי ההפטרה: כל הנקרא בשמי ולקבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו (ישעיהו מג, ז')

בשמי ולקבודי	-	אצילות
בראתיו	-	בריאה
יצרתיו	-	יצירה
עשיתיו	-	עשיה

ולדבריו יש לומר שלכן נאמר אף עשיתיו, לרמוז על כך שהעולם נברא במידת הדין, שנקראת אף, וראה שאין העולם יכול להתקיים רק במידת הדין, ושיתף עמה מידת הרחמים, ולכן נאמר כל הנקרא בשמי, הוא שם הוי"ה

רמזי ארבע עולמות אבי"ע
אצילות בריאה יצירה עשייה
במעשה הבריאה

האווה'ה הק' מביא רמזי ארבע העולמות אבי"ע מהפסוק הראשון: בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. וזה לשונו:

בראשית הוא עולם הכבוד שהוא עולם האצילות והוא יקרא ראשית לכל.

ברא הוא עולם הבריאה,

אלהים רמז לעולם היצירה כי יש שם דינים,

את השמים ואת הארץ הוא עולם העשיה כי הוא זה שמים וארץ כאמור בדבריהם הנעימים. עכ"ל.

ולדבריו יש לומר שלכן נאמר אלהים במעשה הבריאה, לרמוז על כך שהעולם נברא במידת הדין, שנקראת אלהים, וראה שאין העולם יכול להתקיים רק במידת הדין, ושיתף עמה מידת הרחמים.

לעומקו של מקרא בראשית

רמז לשם ע"ב בעולם האצילות.
י"ד ה"י וי"ו ה"י .

ונקרא ע"ב שהוא גימטרי' של השם עם המילוי: י"ד הרי עשרים. פעמיים ה"י הרי שלשים. וי"ו הרי עשרים ושתיים. יחד ע"ב. וכמובא ב"אוהב ישראל" על פי הזוה"ק, הוא כנגד נשמה שבנשמה, היא הנקראת חיה יחידה שבעולם האצילות, שהיא כנגד ח"י העולמים, וכנגד אברהם אבינו שמרומז בפסוק ויכלו השמים והארץ וכל צבאם. שפרסם שם ה' בעולם. וכן נרמז במילה בְּהִבְרָאֵם, אל תקרי בְּהִבְרָאֵם אלא באברהם.

ונרמז זה השם בפסוק ויכל אלהים ביום השביעי. כיצד:

השביעי נכתב שלש פעמים וכנגדם ג' יודי"ן שבשם ע"ב שהוא שם האצילות, פרט ליו"ד ראשונה. כזה: י"ד ה"י וי"ו ה"י , וע"ב של השביעי יורה על שם ע"ב הנזכר. והיו"ד שבתחילה תורה על עולם האצילות. שם גילוי הכתר העליון, ונרמז גם הוא במילוי האות י"ד, שהוא בגימטריה כ', כנגד כתר עליון.

ברוך הוא, היא מידת הרחמים. היא התגלות כבוד ה', ולכן נאמר וְלִכְבוֹדֵי.

ולעומקו של מקרא יאמר על דרך הרמז והסוד, שאלו ארבע עולמות אבי"ע, אצילות בריאה יצירה עשיה נרמזים גם באמרו אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לְעֲשׂוֹת (ב,ג) כיצד:

אֲשֶׁר, ירמוז באות א' לעולם האצילות.

בָּרָא, כפשוטו, ירמוז לעולם הבריאה.

אֱלֹהִים, ירמוז כפירוש אוה"ח הק' לעולם היצירה (עי' לקמן)

לְעֲשׂוֹת, כפשוטו, ירמוז לעולם העשיה.

וכשם שארבע עולמות אבי"ע רמוזים בבריאה, כנ"ל, כן שמות הקדש השולטים באלו העולמות, רמוזים בפסוקי הבריאה.

לעומקו של מקרא בראשית

רמז לשם מ"ה בעולם היצירה.
יו"ד ה"א וא"ו ה"א.

ונקרא **מ"ה** שהוא גימטרי' של השם עם המילוי. כיצד: יו"ד הרי עשרים. פעמיים ה"א הרי שנים עשר. וא"ו הרי שלש עשרה. יחד **מ"ה**. והוא כנגד רוח העולמות. וכנגד יעקב אבינו, שאמר **מה** נורא המקום הזה. ושם זה נכתב **בג' אלפין**. ונרמז בתחילת בראשית, בראשית **ברא** אלקים שהם ג' אלפין.

ונרמז זה השם בפסוק נְטָה צְפוֹן עַל תְּהוֹ תִלְהָ אֶרֶץ עַל בְּלֵי מָה. (איוב כו, ז). **בל"י** בגימטרי' **מ"ב**, הוא שם **מ"ב** הק', ראשי תיבות של אנא בכח וגו', **מ"ה** הוא שם הק' של עולם היצירה, **מ"ה**. וכאומרו תִלְהָ אֶרֶץ עַל שְׁנֵי הַשְּׁמוֹת הַק' מ"ב ומ"ה.

רמז לשם ב"ן בעולם העשיה.
יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה.

ונקרא **ב"ן** שהוא גימטרי' של השם עם המילוי. כיצד: יו"ד הרי עשרים. פעמיים ה"ה הרי עשרים. ו"ו הרי שנים עשר. יחד **ב"ן**. והוא כנגד **נפש** העולמות, וכנגד יצחק אבינו שנאמר

רמז לשם ס"ג בעולם הבריאה.
יו"ד ה"י וא"ו ה"י.

ונקרא **ס"ג** שהוא גימטרי' של השם עם המילוי: יו"ד הרי עשרים. פעמיים ה"י הרי שלשים. וא"ו הרי שלש עשרה. יחד **ס"ג**. והוא כנגד **נשמת העולמות**. וכנגד **שרה** אמנו. ושרה נרמזת בפסוק **אשר ברא** אלהים לעשות.

וכן נרמז זה השם בפסוק בְּהַבְרָאָם,
כאשר האות ה' מנוקדת בחיריק.

בְּהַבְרָאָם וזה מרמז על ה"י. וכאילו נכתב **בהיבראם**. למרות שאין י' במלה **בְּהַבְרָאָם** כי **הב** דגושה, מכל מקום יורה הדבר על י' מרומזת.

וכמובא בב"ר פרשה י"ב, **בְּהַבְרָאָם** בה' בראם, שנאמר בְּיָהּ הַשֵּׁם צוּר עוֹלָמִים, (ישעיה כו, ד). ופירושו: השם יצר את העולמים העולם הזה והעולם הבא בב' אותיות הללו של השם, יה. באות י' את העולם הבא ובאות ה' את העולם הזה. ולמדך **כאן שהעולם הזה** נברא בה"י. והוא ה"י מהשם ס"ג הק' וכנ"ל.

לעומקו של מקרא בראשית

והגבילו. כמו ועשתה את צפרניה
שְׁתַּקְנָה אותן על עמדה היינו קצצתן.

ויקשה לפירושו ממה שפירש
בפרשת "כי תצא", על הפסוק ועשתה
את צפרניה (דברים כא, יב), שם
פירש רש"י לכאורה היפך הדברים
וזה לשונו שם: תַּגְדְּלֵם כדי
שתתנוול.

ויש ליתן טעם לשני פירושו
הסותרים, בפסוק וְעִשְׂתָּה אֶת
צְפָרְנֶיךָ, שבבראשית פירש תַּקְצֹצֵם,
ובפר' כי תצא פירש תַּגְדְּלֵם.

ויסוד דבריו הם במחלוקת ר' אליעזר
ור' עקיבא ביבמות מה. לגבי אשת יפת
תאר על הפסוק ועשתה את צפרניה:
ר' עקיבא אומר תַּגְדְּלֵם ור' אליעזר
אומר תַּקְצֹצֵם. ורש"י תירץ בכל מקום
לפשוטו של מקרא. כאן בבראשית
פירש לפי ר' אליעזר שאמר תַּקְצֹצֵם.
וב"כי תצא", פירש"י לפי ר' עקיבא
שאמר תַּגְדְּלֵם.

ובשימת לב, לפי ר' אליעזר שאמר
תַּקְצֹצֵם אתי שפיר, לפי שהיה הרקיע
מרחיב והולך, עד שגער בו הקב"ה
ואמר לעולם די. וכדאמר ר"ל [שם]

עליו והנה בן לשרה אשתך.
ונרמז זה השם בפסוק אֵלֶּה תוֹלְדוֹת
הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהַבְרָאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת
יְהוָה אֱלֹקִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם. (בראשית
ב, ד). כיצד:
השמים והארץ הרי ה"ה, תוֹלְדוֹת
הרי מילוי ו"ו.

עוד ירמוז הפסוק שעולם העשיה
היא השתלשלות של הבריאה. שנאמר
בְּהַבְרָאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת.

הרי ארבעה עולמות והשמות הק'
המכוונים כנגד שם הוי"ה
בהשתלשלות העולמות כזה:

י	אצילות	יוד	הי	ויו	הי	ע"ב
ה	בריאה	יוד	הי	ואו	הי	ס"ג
ו	יצירה	יוד	הא	ואו	הא	מ"ה
ה	עשיה	יוד	הה	וו	הה	ב"ן

ויעש אֱלֹהִים אֶת-הַרְקִיעַ (א, ז')

פירש רש"י: ויעש. תקנו על עמדו
והוא עשייתו. כמו "ועשתה את
צפרניה". (דברים כא, יב). וניתן היה
להבין כביכול מפירושו שכוונתו
באמר תקנו על עמדו שקצצו,

לעומקו של מקרא בראשית

פירש"י המארת הגדולים. שוים
נבראו, ונתמעטה הלבנה, על שקטרגה
ואמרה אי אפשר לשני מלכים
שישתמשו בכתר אחד.

והרי דברי מוסר אלו שבהתהוות
הבריאה נוקבים ויורדים עד התהום.
וכאומר, שכל העולם כולו אינו כדאי
אלא בעבור אלו שממעטים עצמם, הם
ישראל הנקראים ראשית שנאמר אתם
המעט מכל העמים, שממעטים עצמכם
לפני.

ושמא יש לומר שלכן נמשלו ישראל
ללבנה כדי שיקחו מוסר וימעטו
עצמם.

ועוד על דרך המוסר, יש לעיין היכן
מרומזים דברי רש"י בפסוק.

ולעומקו של מקרא משתקפים דברי
מוסר אלו, במלים עצמם שנאמר אַת-
הַמְּאֹר הַגָּדֹל לְמַמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאַת-
הַמְּאֹר הַקָּטָן לְמַמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה.

ובשימת לב, רמז לכך שנבראו
המאורות שוים, ש **הַגָּדֹל וְהַקָּטָן** הן
אותיות מאותו מוצא **הפה.** שכן ג
מהגדל, ק מהקטן הן מאותו מוצא

מאי דכתיב "אני אל נשְׁדִי", [בראשית
ל"ה], אני הוא שאמרת לי לעולם דִי.

אך לפי ר' עקיבא שאמר **תְּגַדְלֵם**
מאי איכא למימר, כיצד יובן הפסוק
וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת-הַקָּיֵץ, לפי רש"י,
שפירש "תקנו על עמְדוֹ"?

ושמא יש לומר, שתקנו על עמְדו
ניחא גם לפי ר' עקיבא שאמר **תְּגַדְלֵם.**
שכן **תקנו על עמְדו** יכול להתפרש
שגידלו במרחבים, וכמובא ב"נשמת
כל חיי" "ושפתותינו שבח **כמרחבי**
רקיע".

ועל דרך הצח, ובדרך המוסר
והאמונה, יש להוסיף ולומר, מה
שתקנו על עמְדו וגידלו במרחבים,
רצונו לומר שכן תהיה שאיפתו של
הירא שמים, ליראת שמים **כמרחבי**
אין קץ.

**וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת-שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת
הַגָּדֹלִים אֶת-הַמְּאֹר הַגָּדֹל
לְמַמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאַת-הַמְּאֹר הַקָּטָן
לְמַמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה וְאֵת הַכּוֹכָבִים.**
(א,טז)

לעומקו של מקרא בראשית

ועוד בשימת לב, נוקדו שניהם באותו ניקוד, קמץ וחולם, **גְּדֹלֹ קִטָּן** לומר לך, שכל הקומץ ברברבנות, יגיע לדרגת החולם הנכסף שהוא על פי דברי האמת מקום האצילות.

וכן הוטעמו שתי המלים באותו הטעם, טעם **הפשטא**, לומר לך **שְׁמֻטָּבַע** ברייתם יתפשט אורם על פני תבל להאיר דברי מוסר אלו יום ולילה לא ישבתו.

שכל המתרברב יתמעט אורו, וישאר ברברבנותו.

ועוד יש לומר שלכן המילה הַמְּאֲרָת נכתבה בשני "חולם חסר", ובכך תרמוז ששניהם נבראו שוים. שהרי כתובה ללא ווים לא בתחילה ולא בסוף. כי ה"ו" יורה על ייחודיות. כל אחד בגודלו שלו, כפי שיבאר מיד הפסוק **אֶת-הַמְּאֲרָר הַגְּדֹלֹ וְאֶת-הַמְּאֲרָר הַקָּטָן**, כאות וא"ו שאפשר להגדילה או להקטינה, וכשרצה הכתוב ליתן ערך לכל חד מהם בנפרד, הוסיף ו"ו לשניהם. וכשרצה להשוותם סילק הכתוב את וויהם. לומר ששניהם שוים כנקודה הזאת הנקראת "חולם".

החיד, ו-ד מהגדל ו-ט מהקטן, וכן ל מהגדל, ו-נ מהקטן, הן מאותו מוצא הלשון (הן אותיות **דטלנ"ת**). וזה לעומת זה עשה אלקים

**גְּ ד ל'
ק ט ו'**

שכן אותיות ק-ט-ו הן גדולות בגימטריה יותר מ ג-ד-ל, שהן אחיותיהן במוצא הפה. כיצד:

הלבנה היא המאור **הקטן** ג' 159, 100 ועוד 9 ועוד 50, 159 כאותיות קט"ן. ואילו החמה תהיה קטנה ממנה בערך האותיות שכן ג' היא 3 ד' היא 4 ל' היא 40, יחד 47, כאותיות גד"ל. והיא תאיר יותר ממנה, כי כל המקטיין עצמו מפני חבירו מאיר יותר, וכל המתרברב על חבירו נחשך מראהו.

והרי המוסר החבוי כאן, וכפי שאמרו, רגזן אין בידו אלא רגזנותיה. זה מה שנשאר מכל עמל רגזנותו תחת השמש. הכל נשכח חוץ מרגזנותו. גם כאן נאמר, **רברבן - אין בידו אלא רברבנותיה.** שכן הלבנה בקשה להיות גדולה ברברבנות, אומר לה הקב"ה, **תקבלי מבוקשך, ותשארי גדולה אבל רק בערך האותיות,** בגימטריה שלהן.

לעומקו של מקרא בראשית

וַיְרַד"ו. רמז הכתוב לע"ב שמות היוצאים מן הפסוקים ויסע ויבא ויט שבפרשת בשלח. ומכיון שיש בהם ג' שיטות (כמבואר באריכות בלעומקו של מקרא, שם) הרי ע"ב שמות כפול שלש, הם כמנין ורד"ו. וסימנך ורדו בדגת הים. שעל ידי ורד"ו שמות ע"ב יש לאדם אפשרות לרדות ולשלוט בבריאה כולה, וזה שאמרו חז"ל עה"פ בפרשת בשלח וישב הים לאיתנו, לתנאו הראשון. ופירש האוה"ח הק' שְׁתַּנְּאֵי התנה הקב"ה עם הבריאה שתהא נשלטת על ידי עמלי התורה, והם יוכלו לְשַׁדְּד מערכות הטבע בכח תורתם.

ובתרגום ורדו בדגת הים, וְשִׁלוּטוֹ בְּנוֹנֵי יָמָא.

ולעומקו של מקרא יֵאמֶר, מה שכתב בתרגום וְשִׁלוּטוֹ בְּנוֹנֵי יָמָא, הם הם הנונים ההפוכים שלפני ואחרי "ויהי בנסוע הארון". וירמוז התרגום של נוני יָמָא לדגי הים של התלמוד, לתנאים ואמוראים וכל עמלי התורה שבכל הדורות, שעל ידי שליטה בתורה הק' של ויהי בנסוע

שאי אפשר להגדילה או להקטינה. ולכן כתב אֶת-שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת. בשני "חולם חסר".

ובשימת לב לכאורה יש לשאול מעיקרא מאי קסבר קוב"ה בבוראו שני מארת גדלים שוים בגודלם, הרי הטענה שאין שני מלכים בכתר אחד לכאורה היא טענה צודקת.

ויש לומר שאכן, זה אשר רצה הקב"ה ללמדנו. שכל אחד בממשלתו הוא גדול. השמש בממשלת היום והירח בממשלת הלילה. וכבר במעשה הבריאה בא ללמדנו את האיסור החמור של לא תחמד כל אשר לרעך, והערך החשוב של מסתפק במה שיש לו, שהוא יסוד העונה והבריאה האלקית כולה.

וַיְרַדוּ בְּדָגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם
וּבְכָל-תַּיִת הָרְמִשָּׁת עַל-הָאָרֶץ
(א, כח)

לעומקו של מקרא בראשית

וב' ערוך השולחן" שם מוסיף:
והנה תיבות 'יום הששי' הם סוף
פסוק ולכן יש נהגו לומר בלחש כל
הפסוק הזה פרט ל 'יום הששי, כזה:
וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת-כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה
וְהִנֵּה-טוֹב מְאֹד וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר
עד כאן בלחש ומכאן מתחילין מן 'יום
הששי' בקול רם. והטעם: כדי שלא
תהיה ההתחלה באמצע פסוק.

ומוסיף שם: מניין התיבות של
קידוש נמצא בספרי הקבלה, שצריך
להיות ע' תיבות: ל"ה בויכולו ול"ה
בהברכה, ועם שתי התיבות יום
הששי הם ע"ב תיבות, כנגד שם ע"ב
שהוא צירוף שם הויה ברוך הוא
במילוי האותיות, כזה:

יו"ד ה"י וי"ו ה"י

הנקרא שם ע"ב על שם הגימטריה
של אותיותיו שהן 72, כלומר ע"ב,
והוא נקרא שם ה' בעולם האצילות.

ולעומקו של מקרא יאמר, מה
שעומדים בקידוש ואומרים בקול גם
את תיבות יום הששי, הוא לא רק
מפני שם ה' כנ"ל, אלא גם מפני שפע
הרחמים המשלתשלים אלינו מעולם
האצילות בעת הזכירנו שם הויה
הרמוז בפסוק כנ"ל.

הארון, ניתן לת"ח הכח לשלוט
בבריאה ע"י ורד"ו שמות הק'.

וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת-כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה
וְהִנֵּה-טוֹב מְאֹד וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר
יום הששי: (א, לא)
וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם
וגו' (ב, ב).

יום הששי ויכלו השמים הם ר"ת
יהו"ה, ליתן שם הויה על
הבריאה.

וירמוז הכתוב למה שאמרו חז"ל
(בר"ר י"ב) ראה הקב"ה שאין העולם
יכול להתקיים במידת הדין שיתף עמו
את מידת הרחמים. שנאמר ביום
עשות יהוה אלהים ארץ ושמים. (ב,
ד). וליכא מילתא דלא רמיזי
באורייתא, ולכן רמזה כאן הכתוב
בתו שם הויה על הבריאה בראשי
תיבות אלו יום הששי ויכלו השמים.

ומובא בשולחן ערוך סימן רע"א
ס"י שלכן עומדים בקידוש מפני שם ה'
הרמוז בו.

לעומקו של מקרא בראשית

שְׁהִתְנֶה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עִם מַעֲשֵׂה
בְּרֵאשִׁית וְאָמַר לָהֶם: אִם יִשְׂרָאֵל
מְקַבְּלִים הַתּוֹרָה שְׁיִשׁ בָּהּ תְּמַשֶּׁה
סְפָרִים, מוֹטָב, וְאִם לֹא, אֲנִי מִחְזִיר
אֶתְכֶם לְתֵהוּ וְבֵהוּ.

וְעַל דֶּרֶךְ אֵל תִּקְרֵי. אֵל תִּקְרֵי וַיִּכְלֹ
אֵלָּא וַיִּכְלֹ. לומר לך שאם ח"ו לא
ישמרו את ברית התורה יתקיים בהם
ובכל הבריאה ח"ו וַיִּכְלֹ השמים והארץ.
והוא הַתְּהוּ וְבֵהוּ הנזכר במדרש. ואם
ישמרו את התורה יתקיים בהם וַיִּכְלֹ.
כְּנֹאמַר בִּיתְרוֹ: וַיִּכְלֹת עֲמָד.

לִכֵּן נֹאמַר וַיִּכְלֹ. וכאומרו: וַיִּכְלֹ
עֲמָד. ועל כן הסמיך הכתוב את יוֹם
הַשְּׁשִׁי לוֹיִכְלֹ הַשָּׁמַיִם, ורמז בהם שם
הו"ה ליתן כח הרחמים בבריאה.
שיתקיימו לעולם.

וְאִשֶּׁר עַל כֵּן יֵשׁ לוֹמַר שֶׁ"ב תִּיבוֹת
ירמזון לא רק לשם הק' ע"ב, אלא לכל
ע"ב שְׁמוֹת הַקְדֵּשׁ הַיּוֹצֵאִים מִן
הַפְּסוּקִים וַיִּסַּע וַיִּבֵּא וַיִּט שֶׁבִּפְרֹשֶׁת
בְּשֵׁלַח, (שְׁמוֹת יד, יט) כִּמְבוֹאֵר
בְּאֵרוּכָה בְּלַעֲוִמְקוֹ שֶׁל מִקְרָא שֶׁם, וְהֵם
כּוֹלֵם שְׁמוֹת שֶׁל חֹסֵד וְרַחֲמִים, וּמִפְּנֵי
כֵּל הַנ"ל רֹאוּי לַעֲמוּד.

וּבְשִׁימַת לֵב, הַרְמָז שֶׁל שֵׁם יְהוָה
בְּתִיבוֹת יוֹם הַשְּׁשִׁי וַיִּכְלֹ הַשָּׁמַיִם
מִקְדִּים לְשֵׁם אֱלֹקִים אֲשֶׁר בְּהַמְשַׁךְ
הַפְּסוּק: וַיִּכְלֹ אֱלֹהִים בְּיָוֵם הַשְּׁבִיעִי
מִלֵּאכְתָּו אֲשֶׁר עָשָׂה. כְּדִי לְהַקְדִּים
רַחֲמִים לְדִין, כְּדִי לְהַמְתִּיק הַדִּינִים,
וְכִפִּי מִיִּדְתּוֹ ית' בְּכֹל מְקוֹם שֶׁמִּקְדִּים
תְּרוּפָה לְמַכָּה. וְאִשֶּׁר עַל כֵּן תְּמִיד יִזְכַּר
שֵׁם הַרַחֲמִים לְפָנֵי מִידַת הַדִּין. ה'
אֱלֹקִים.

וַיִּכְלֹ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל-צָבָאָם.
(ב, א)

דרשת וְכָל | שִׁיחַ הַשְּׂדֵה

וְכָל | שִׁיחַ הַשְּׂדֵה טָרֵם יִהְיֶה
בְּאָרֶץ וְכָל-עֵשֶׂב הַשְּׂדֵה טָרֵם
יִצְמַח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים
עַל-הָאָרֶץ וְאָדָם אֵין לַעֲבֹד אֶת-
הָאָדָמָה. (ב, ה')

וְעוֹד עַל דֶּרֶךְ הַרְמָז וְהַצַּחַת, יִרְמוֹז
בְּאֵוֶמְרוֹ וַיִּכְלֹ הַשָּׁמַיִם, לְדַבְּרֵי חו"ל
בְּמַדְרַשׁ תְּנַחֲוּמָא: יוֹם הַשְּׁשִׁי, ה"א
יְתַרְהָ לְמָה? שְׁמֵרֵי בְּכֹלֵן לֹא נֹאמַר אֱלָא
יוֹם אֶחָד, יוֹם שְׁנֵי, וְכֵן לְכָלֵם. מִלְּמַד,

לעומקו של מקרא בראשית

מושיענו לשלוח את **ושר** להצמיח ישועת הדשאים.

ועוד י"ל ששירת המלאך "ושר" היא שירת האדם היא התפילה, היא שירת היקום כולו, ואשר על כן אמרו כי עבודת התפילה היא מעמודי העולם. וכן שירת התורה היא מעמודי העולם כנאמר "וכרביבים עלי עשב", וגמילות חסדים היא העמוד השלישי של השירה, שירת החסד.

שהרי תלה הכתוב את צמיחת העשב במטר, שנאמר **פִּי לֹא הִמְטִיר ה' אֱלֹקִים עַל הָאָרֶץ וְאָדָם אֵין לְעֵבֶד אֶת הָאֲדָמָה**. אלא גילה הכתוב מדוע לא המטיר, כי ללא תפילת האדם אין למטר כל ערך. לכן לא המטיר כי אדם אין לעבוד את האדמה.

ועוד על דרך הסוד, שמות ע"ב אשר מכוונות כנגד פרק שני של קריאת שמע, ימצא בהם השם הקדוש יי, אשר מכוון כנגד המלה מטר, כזה:

י

וְגַתְּי מִטֵּר - אֲרַצְכֶם בְּעָתוֹ

וכל שיח השדה זו תפילה, שנאמר ויצא יצחק לִשׁוּחַ בשדה. ומכיון שטרם נברא האדם, טרם היתה תפילה בעולם. והיוצא מכך וכל **עשב השדה** **טרם יצמח**. כי ללא תפילה אין חיים לצומח.

ועוד יש להאיר בזה, שעל פי הזוה"ק יש לכוון ע"ב שמות בכל תיבה מתיבות קריאת שמע. וכנגד התיבה **עשב**, (ונתתי עשב בשדך), נמצא השם הק' ושר לומר לנו שהוא ממונה על **שירת הצומח בכלל, ועל שירת העשבים בפרט**.

וזה שאמר הכתוב כאן וכל עשב השדה טרם יצמח. כי המלאך הממונה על שירת העשבים ושר, אינו מצמיח את העשב, עד **שיעבוד האדם את האדמה**, ובמה, **בתפילה**, שהיא שירת הנשמה. ועל ידי כך יהיה נשלח המלאך ושר לתת חיות לצומח ולומר לו "גִּדְל".

ועוד י"ל, שזה מובנו של הפיוט בהושענא "אדון המושיע": **כל שיח תדשא ותושיע הושענא**. והכוונה בזה שעל ידי שיח התפילות יושיענו

לעומקו של מקרא בראשית

שאמרו עידית בינונית וזיבורית,
והפחות ביותר מהם הוא העפר.

וכפי שאמר אברהם אבינו "ואנכי
עפר ואפר" [בראשית י"ח כ"ז], וכפי
שתקנו בתפילה ונפשי כעפר לכל
תהיה. והאדם נברא עפר מן האדמה
כדי שיהיה כחרס הנשבר ויכניע את
לבו ביותר לפני המקום ולפני
הבריות.

או כלך לדרך זו: כמובא בלעומקו
של מקרא לפר' קרח כל אשר ברא
הקב"ה בעולמו ברא במיזוג הגשם
והרוח. ובכל דבר קשר הקב"ה את
הרוחני בגשמי.

וכן בבריאת העולם נאמר בְּרֵאשִׁית
בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ.
בשם שמים יקראו כל הדברים
הרוחניים שבעולם, ובשם ארץ יקראו
כל הדברים הגשמיים שבעולם. ומה
שאמר הכתוב פעמיים אֶת, בא לרבות
את כל הנבראים כולם שנבראו גם הם
גשמי ורוחני.

ואכן כי כן, גם בשמים שנבראו
כנגד הרוחניות גם בהם יש חילוק
לגשמי ורוחני. כגון מים עליונים

הרי שתפילת האדם שהיא שִׁית ושירת
נשמתו, מעוררת את השם הק' ייי
להשפיע מטר של רחמים על עשב
הארץ, הגדל על ידי המלאך ושר,
השר לו ואומר לו: גדל!

ועל דרך הצח והטעמים, ובשימת
לב יִרְאֶה לְמַעַן, כי שִׁית הַשְּׁלֵחַה
מוטעם במונח רביעי. ורביעי הוא
מלשון רביעה שהיא פקידת הגשמים
את האדמה, וכדפירש רש"י תענית ו.
יורה: רביעה ראשונה היורדת
במרחשון. שהיא נתינת מטר
להצמחת התבואה. ועל ידי מה, על ידי
השִׁית, שהיא התפלה המוגשת לה'
כמנחה. ובזה ינתן טעם ל"מונח
רביעי" אשר בכתוב שִׁית הַשְּׁלֵחַה.

וַיִּצְרֶה ה' אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם עֶפְרָה
מִן-הָאֲדָמָה וגו'. (ב, ז).

יש ליתן טעם מדוע יבדיל הכתוב
בין עפר ובין אדמה, באמרו "עפר מן
האדמה". ולעומקו של מקרא נראה
לומר, שהאדמה כוללת מינים הרבה
מהם טובים יותר ומהם פחות כמו

לעומקו של מקרא בראשית

ואשר על כן המשלים הכתוב גם לכוכבי השמים וגם לעפר הארץ למזוג בהם את הרוחני בגשמי.

ועוד יש ליתן טעם באומרו עפר. שמתוך עפרוריות גשמיותו, תיִראָה נשמתו צחה וברה, וזו גדלותו על כל בריות תבל, להיות עפרו כלי לעבודת בוראו בטהרת נשמתו.

וכפי שאמרו [תענית ז]. אמר רבי אושעיא למה נמשלו דברי תורה לשלשה משקין הללו מים יין וחלב, לומר לך מה שלשה משקין הללו אין מתקיימין אלא בִּפְחוֹת שבכלים אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה.

ועל דרך הצח, מאי עפר, ע.פ.ר. כנגד עין רואה ופה מדבר וראש חושב. [ויהיה ראש מלשון ריש]. שיהיו העין והפה והריש מן העפר, שאם ירצו להתבונן ולדבר ולהשוב גבוהה גבוהה, יזכרו שיצירתם מעפר ולא יגיעו לשערי הגאווה.

ומים תחתוניים, וכן שמים נקראו שמים ורקיע נקרא שמים, ורקיע הוא החלק הגשמי שברוחני ושמים הם הרוחני שברוחני.

וכן בארץ, התחלקה בריאתה לגשמי ורוחני. הארץ היא החלק הארצי והגשמי שבגשמי, והאדמה היא החלק הרוחני שבגשמי.

ואשר על כן האדם שהוא גם מן הגשם וגם מן הרוח, נברא מן האדמה שהיא החלק הרוחני שבגשמי. וזה שאמר הנביא, אדם אתם, אתם קרויים אדם ואין אומות העולם קרויים אדם. כי האדם הוא החלק הרוחני שבגשמי, אדם מן האדמה.

ולכן נאמר (הושע י"ב יא) וְאֶנְכִי קִזֹּן הַרְבִּיתִי וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֶדְמָה והוא לשון אֶדְמָה, שהיא כביכול יותר רוחנית מהארץ הארצית והגשמית.

ויש דרגה יותר נעלית ורוחנית מן האדם והוא איש. כנגד המלאכים הנקראים אישים. ועל כן כתוב במשה והאיש משה ענו מכל האדם אשר על פני האדמה. והיינו רוחניות שברוחניות.

לעומקו של מקרא בראשית

את הצפוני מעלינו, והאות ו' בתחילה תורה על המשכיות והתמדה, שזו עבודת האדם כל ימי חייו. להרגיז יצר טוב על יצר הרע בהתמדה ללא מנוחה כלל, לקרב היה"ט ולהרחיק היצה"ר. ועל ידי כך ישמרהו ויצרו, והוא לשון ויטר, שהוא בארמית לשון נטר ושמר. שיתקיים בו ויטר ה', אם ינצח במלחמת וייצר ה'. ובינתיים עד שינצחו במלחמה זו, אביו שבשמים ישמור את הדבר, ויחכה ויצפה לראות מתי יצרו הטוב גבר.

וּלְאָדָם אָמַר כִּי-שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ וְתֹאכַל מִן-הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אַרְוֶה הָאָדָמָה בְּעֵבוֹרְךָ וְגו' כִּי מִמְּנָה לִקְחָתָּ (ג, יז-יט')

אַרְוֶה הָאָדָמָה בְּעֵבוֹרְךָ. יש לשאול מאי בְּעֵבוֹרְךָ. אם אדם חטא אדמה מה חטאה. ועוד, הרי נתן טעם לקולא כי שמעת לקול אשתך וְתֹאכַל, ומדוע יחמיר עמו, ועוד מה תועיל נתינת הטעם כי ממנה לִקְחָתָּ להעניש את האדמה להיות אַרְוֶה.

ומובא במדרש רבה (יד, ד') וַיִּצְרָר, שְׁנֵי יִצְרִים, יִצְרָר טוֹב וַיִּצְרָר הָרָע. ונאמר עפר מן האדמה.

ולעומקו של מקרא ועל דרך המוסר יש לומר שגילה המדרש בזה כי האדם כאדמה. כשם שהאדמה תוביר אם יזנחה, כן האדם יוביר ויאבד אם יזנח עבודתו על המידות. וכשם שהאדמה תתן יכולה אם יעבדה, כן יתן האדם פירותיו הטובים ויתנאה על סביבותיו אם יעבוד על מידותיו.

ועל דרך הצח, במילה וייצר טמן הקב"ה וצפן ורמז על מלחמת היצרים. שהרי ט' וצ' מתחלפות הן בהיותן נקבגות באותו מוצא הפה והוא הלשון. וכאילו כתוב ויטר. שהוא בארמית לשון נטר ושמר, כעין ואביו שמר את הדבר.

ולב לבו של ויטר הוא י"ט הוא יצר טוב. ולכן מקרבן אותיותיהן, והקצוות של ויטר הן י--ר שהן יצר רע, ולכן מרחקן אותיותיהן למען הרחיק

לעומקו של מקרא בראשית

ועוד יש ליתן טעם מה חטאה האדמה. ולעומקו של מקרא יאמר שעונשה עתה חוזר **להטאה הראשון** עת לא עשתה כציווי הבורא והוציאה עץ עושה פרי ולא עץ פרי.

ובזה כביכול קררה את האמבטי, ונתנה פתח לנבראים להשתמש בזכות הבחירה לעשות כחפץ לבבם. ואשר על כן נאמר ארורה האדמה בעבורך. אל תקרי **בְּעִבְרֶיךָ**, אלא **בְּעִבְרֶיךָ**. כאשר אדם עובר על המצוות ח"ו, מתעוררת שוב התביעה הראשונה על האדמה, כביכול, מדוע הוֹרִית דרך **עִבְרֶיךָ** לאדם על ידי **שְׁעִבְרֶיךָ** על ציווי השם, להוציא עץ עושה פרי ולא עץ פרי. **שעץ פרי** הוא בדרגה גבוהה יותר מאשר עץ עושה פרי. כי עץ פרי, **טעם** עצו **כטעם** פריו. ואם היה **טעם** עצו **כטעם** פריו, לא היה רוצה אדם לטעום **טעם** חטא. ועתה שאין **טעם** עצו **כטעם** פריו, ירצה האדם לטעום **טעם** חטא. ולכן ארורה האדמה **בְּעִבְרֶיךָ**, **בְּעִבְרֶיךָ**. וכאשר אמרה התורה כי האדם עץ השדה, אע"פ שבדרך שאלה שאלה התורה, מכל מקום דרך **משל יש כאן**, ואם היתה האדמה מוציאה **עץ פרי**, היה האדם המשול לעץ גם הוא כולו פרי, כלומר **פרנסתו** עמו, ולא היה צריך לחפש אחר פרנסתו ולאכול לחם בזעת אפו.

ובשים לב יש לומר, כפירוש רש"י בפרשת ויצא, על הפסוק "אלון בכות". מדוע התורה העלימה את מיתתה של רבקה, **שלא יקללו הבריות כרס שיצא ממנה עשו**. הכי נמי, נתקללה האדמה שהיא כהכרס **שיצא ממנה אדם**, שעבר על ציווי הבורא. ולכן היתה כאן נתינת טעם, **אַרְוֵה הָאָדָמָה בְּעִבְרֶיךָ וגו' פִּי מִמְנָה לִקְחָתָּהּ**, לכן גם היא תהיה בארור. **כביכול** מתאררת הכרס שיצא ממנה אדם.

ועוד יש ליתן טעם מדוע יתלה הכתוב אכילתו של האדם באכילתה של האשה. **כִּי-שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ וַתֹּאכַל**. ויש לומר שהמילה **וַתֹּאכַל** תתפרש בשני אופנים. **וַתֹּאכַל** בלשון זכר, אָתָּה, וכן **וַתֹּאכַל** בלשון נקבה, **וכגון וַתֹּאכַל** היא. ובזה רמז לו שאשתו **כגופו**. וכשם שארורה האדמה **בְּעִבְרֶיךָ** כי ממנה **לִקְחָתָּהּ**, כן גם יהיה האדם בארור **בְּעִבְרֶיךָ** של האשה. כי מאיש **לִקְחָתָּהּ זֹאת**. והוא כאותה פֶּרֶס שיצאה ממנו חוה. כי כשם שנאמר על האדם **לִקְחָתָּהּ** כן נאמר גם לגבי האשה **לִקְחָתָּהּ**. **ומכיוון שהיא לוקה כן גם הוא לוקה**.

לעומקו של מקרא בראשית

כשאדם מביא קרבן וסומך ידו עליו ומתודה עליו זומה כאילו כל עונותיו נשואים באותה בהמה כמ"ש ונשא השעיר עליו את כל עונותם. עכ"ל.

ולעומקו של מקרא יש להוסיף כשם שמתכפר גם לאדם וגם לבהמה ככתוב אדם ובהמה תושיע ה'. כן לגבי האדמה. ואע"פ שלכאורה לשון משובה אינו שייך כ"א על האדם החוטא ולא על האדמה, מכל מקום מקרא מפורש הוא וְכָפַר אֶדְמָתוֹ עִמּוֹ. כאשר האדם מתנחם על הרעה, אדמתו מתנחמת כפירוש רש"י בחומש לעיל. ואשר על כן שייך הנוסח דלעיל גם לאדם וגם לאדמה: הוֹרִיטָה דָרְךָ תְּשׁוּבָה לַבַּיִת הַשְּׂוֹבֵבָה.

וְעֵתָהּ | פֶּן-יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וַתֵּי לְעֵלָם (פס' כב')

יש לשאול, מאחר ותכלית האדם שיזכה לחיי נצח חיי עוה"ב, מה בכך אם יאכל מֵעֵץ הַחַיִּים, וְאָכַל וַתֵּי לְעֵלָם.

אלא יש לומר כי חיי נצח לעולם הבא הם התכלית הנרצית רק לאחר שיהיה

ולעתיד לבוא, יתוקן פגם האדמה, וכאשר יתכפר לאדמה יתכפר גם לאדם, הוא האדם מישראל. ולעומקו של מקרא יש לומר גם בדרך הפוך: וכאשר יתכפר לאדם יתכפר גם לאדמה על חטאה הראשון כנאמר [דברים לב, מג'] וְכָפַר אֶדְמָתוֹ עִמּוֹ. ופירש רש"י שם: וכפר אדמתו. ומה היא אֶדְמָתוֹ, עִמּוֹ, כשעמו מתנחמים ארצו מתנחמת.

ועל דרך הצח היינו מה שפייט הפייטן [רבנו בנימין בסליחות לצום גדליה]: הוֹרִיטָה דָרְךָ תְּשׁוּבָה לַבַּיִת הַשְּׂוֹבֵבָה. ותהיה הכוונה לשניהם גם יחד, לעם ולארץ, וכפירוש רש"י, ומה היא אדמתו - עמו.

ובכלי יקר מביא נוסח זה בפירושו [לחומש דברים לב, ב-ג], וידוי שפתינו נשלם חובותינו כי בזה יפטר גם הפרים מן ההקרבה, כי טעם הקרבן הוא לפי שכח הבהמי שבאדם בו הוא משותף לשאר בהמות וחיתו ארץ על כן באה הבהמה תמורת האדם, וממשיך הכלי יקר:

ובחמלת ה' על כל ברואיו בין אדם בין בהמה הוֹרִיטָה דָרְךָ תְּשׁוּבָה לַבַּיִת הַשְּׂוֹבֵבָה

ואע"פ שלשון משובה אינו שייך כ"א על האדם החוטא ולא על הבהמה מ"מ

לעומקו של מקרא בראשית

ולכן נתן אדם טעם לכך שקראה כן, **אם פל-קָי** כי היא היתה אם לכל מי שמתקיים בו **וחי בהם**. בחיי תורה ומצוות. ואשר על כן **כתיב הוא וקרינו היא. פִּי הָיָא הֵיטָה אִם פֿל-קָי. למי שמזכה אותה לקיים בעצמה וחי בהם.**

וכפי מה שאמרו נשים במאי זכיינ באקרויי בנייהו לבי כנישתא ובאתנויי גברייהו בי רבנן ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן (ברכות יז עמק' א').

ומעתה ידע האדם כי בידו הברירה להיות מסטרא דנחש או מסטרא דאם כל חי. והוא שיקיים וחי בהם. וזה שאמר הכתוב (לעיל, ג. כב') **וְלָקַח אִם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וַחַי לְעַלְמִים.**

ולעומקו של מקרא ירמוז הכתוב לעץ החיים היא התורה הק', שאם יאכל ממנה האדם, וחי לעולם הבא, וכן על דרך אל תקרי. אל תקרי **לְעַלְמִים** אלא **לְעַלְמִים**. בקמץ תחת הלמד. שאם נהנה מאוכל הרוחני של תורה ומצוות, וַחַי לְעַלְמִים. שבזה נותן סיוות להעולמות ולאם כל חי.

עמל בעבודתו על התורה והיראה בעולם הזה. כי חיי העוה"ב לא ינתנו במתנה אלא למי שְׁרַכְשֵׁם בעמל ויגיעה. לכן אמר **פֿן-יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח אִם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וַחַי לְעַלְמִים** שבדרך זו אין זו התכלית הנרצית. **אלא בדרך של עבודת ה'.** ולכן נאמר בסמוך, (פס' כג') **וַיִּשְׁלַתְהוּ ה' אֱלֹקִים מִגֵּן-עֵדֶן לְעַבְדֵי אֶת-הָאָדָמָה אֲשֶׁר לָקַח מֵאִשָּׁם.**

**ויקרא האדם נשם אשתו חוה פִּי
הוא היתה אם פל-קָי. (כ')**

ולעומקו של מקרא יאמר שנקראה חוה על שם העתיד, בדרך של "שְׁמָא גְרִים". כמובא במסכת ברכות ז., ששמו של אדם גורם לו את כל גלגולי ומאורעות חייו, לו ואף לדורותיו. וכגון ששאלה הגמ' מאי **רות**, מדוע נקראה **רות**, או מה נגָרָם לה משמה **רות**, שיצא ממנה דוד **שריווה** לקב"ה בשירות ותשבחות. כביכול צמאנו הגדול של הקב"ה לשירות ותשבחות, רק דוד המלך יכול היה לְרוּתוֹ, בזכות זקנתו שנקראה **רות**.

לעומקו של מקרא בראשית

וַיֹּאמֶר קִין אֶל-הֶבֶל אָחִיו וּגו'.
והתורה העלימה מה אמר קין להבל,
ומה ענה לו, שעל זה קם אל אחיו
וַיַּהַרְגֵהוּ.

ובתרגום יונתן בן עוזיאל, מצינו
שהשיח ביניהם היה שיח קשה על
אמונה וכפירה.

יש משוא פנים בדין, אמר קין
להבל, מדוע קבל את מנחתך ולא את
מנחתי. ענה הבל ואמר אין משוא
פנים בדין אלא הכל כפי המעשים
הטובים. עני קין וַאֲמַר לְהֶבֶל לִיִּת דִּין
וְלִיִּת דִּין וְלִיִּת עֲלֵם אֶתְרוּ וְלִיִּת לְמִיִּת
אָנֹר טב לְצַדִּיקָא וְלִיִּת לְמַפְרָעָא מִן
רְשִׁיעֵינָא. עני הבל וַאֲמַר לְקִין יֵשׁ דִּין
וְיֵשׁ דִּין וְיֵשׁ עוֹלָם הַבֵּא וְיֵשׁ שֹׁכֵר טוֹב
לְצַדִּיקִים וְיֵשׁ פּוֹרְעֵנוֹת לְרֹשְׁעִים. וְעַל
עִיסֵק פְּתִגְמָנָא קְאָלִין הוּוּ מְתַנְצִין עַל
אֲנָפִי בְּרָא [ועל עניינים אלו היו רבים
על פני השדה] וְקָם קִין עַל הֶבֶל אָחִיו
וְטָבַע אֲבָנָא בְּמִצְחֵיהּ וְקָטְלֵיהּ.

וְהוֹיֵנוּ בְּהָ, לְכַאוּרָה לְפִי תוֹצֵאת
הַמַּעֲשֶׂה, יֵחֹשֵׁב קִין כִּי הַצַּדִּיק אֲתוּ. הִנֵּה
אִין דִּין וְאִין דִּין וְעִשִׂיתִי בְּהַבֵּל כְּרַצוֹנִי.

וְהֶבֶל הֵבִיא גַם-הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנֹו
וּמִחֶלְבֵהֶן וַיִּשַׁע ה' אֶל-הֶבֶל וְאֶל-
מִנְחָתוֹ (פרק ד, ד')

יש ליתן את הדעת מדוע שָׁעָה ה' אל
הבל ואל מנחתו ואילו אל קין ומנחתו
לא שָׁעָה.

ושמא יש לומר שהבל הקריב לשם
שמים מה שאין כן אצל קין. ודייקא
נמי מה שכתוב אצל הבל וּמִחֶלְבֵהֶן.
חלקהו לשתי תיבות. וּמִחֶל בְּהֶן. כאן
הודיע הכתוב שהקרבות והקרבת
חלבהן הן למחול בהן את העוונות.
ואשר על כן שעה אל הבל ואל מנחתו.

ועוד, רמז הכתוב שעם הקרבן
למחילה, צריך שיתודה על חטאו. וזה
נרמז במילה הבל. כנגד הבל פיו של
המקריב עת מתודה על חטאיו. לכן
נאמר אל הבל ואל מנחתו. והבל היה
צריך מחילה כמבואר לקמן על אשר
הציץ בשכינה.

וַיֹּאמֶר קִין אֶל-הֶבֶל אָחִיו וַיְהִי
בְּהִיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיִּקָּם קִין אֶל-הֶבֶל
אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ (ח, ד')

לעומקו של מקרא בראשית

מִן-הָאֲדָמָה. ומה הם צועקים, **יֵשׁ דִּין** ו**יֵשׁ דִּין!** והם **צֹעֲקִים** ותובעים ממני לעשות דין. ולכן אמר **צֹעֲקִים אֵלַי מִן-הָאֲדָמָה.** שתובעים ממני לעשות כך דין.

וַיֵּשׁ לַעֲיִין מה הוא שאמר הכתוב **מִן-הָאֲדָמָה.** ולעומקו של מקרא **אָמַר, שֵׁישׁ כִּאֲן לִימוֹד ק"ו מִן הָאֲדָמָה.** מה האדמה, שלא שפכה דם, נתארה בעבור האדם, קין שנטל נפש אחיו ושפך את דמו, לא כל שכן שיהיה בארור בעבור דם האדם.

וַיֵּשׁ לַשְּׂאוֹל, לפי מה שנאמר לעיל ומחלֵבֶקֶן שפירושו **וּמְחַל בְּהֵן,** מדוע אם כן העוון של **"הַצִּיץ בַּשְּׂכִינָה"** לא נמחל להבל על ידי קרבנותיו.

וַיֵּשׁ לֹמֵר שחל עליו עוון נוסף, **שֶׁלֹא הָאֲמִין עַד שֶׁהַצִּיץ בַּשְּׂכִינָה.** וכפי שאמר ר' יוחנן לתלמידו (בבא בתרא עה.) ריקא, אם לא ראית לא האמנת!?, מלגלג על דברי חכמים אתה! נתן עיניו בו והפכו לגל של עצמות. וכן הבל, היה צריך להאמין אמונת אומן בלי להציץ בשכינה. ואז היה זוכה לו ולדורותיו.

אֵלֹא מי שלא ידע לחשב השגחת ה' בעולמו יאמר כן. כי הבל נתחייב כליה ומיתה למקום **עַל אֲשֶׁר הַצִּיץ בַּשְּׂכִינָה.**

וְכַךְ מוֹבָא במדרש שמואל על פרקי אבות. (פרק ב, משנה ו) גבי הלל: **אִף הוּא רָאָה גְלִגְלַת אַחַת שֶׁצָּפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם. אָמַר (לָהּ), עַל דְּאִטְפָּתָּ, אִטְפוּףָּ. וְסוּף מְטִיפִיךָ יְטוּפוּן .** [על שהטבעת אחרים, לכן הטביעו אותך] והכל לפי החשבון. שואל המדרש שמואל, לפי החשבון הזה, **הַנִּרְצָח הַרְאִישׁוֹן, הַבֵּל, מַה עָשָׂה שֶׁכָּךְ עֲלָתָה לּו.** אלא ודאי **הַצִּיץ בַּשְּׂכִינָה** ולכן נתחייב כליה למקום.

וּבַהֲסָבֵר דברי המדרש שמואל צריך לומר, **שֶׁלֹכֵן הִיָּה לּו כַּח לַהֲבֵל לַעֲמוֹד מוֹל דְּבָרֵי הַכַּפִּירָה שֶׁל קִיָּן.** כי **הַצִּיץ בַּשְּׂכִינָה,** וראה את כל דרכי ההשגחה. **אֵיִת דִּין וְאֵיִת דִּין** [יש דין ויש דין] **וְאֵיִת עֲלָם אֲחֶרָן** [ויש עולם הבא] **וְאֵיִת לְמִיתָן אֲגַר טַב לְצַדִּיקָנָא** [ויש מתן שכר טוב לצדיקים]. **וְאֵיִת לְמַפְרָעָא מִן רְשִׁיעֵינָא.**

ולעומקו של מקרא יובן לפי זה מאי קוֹל דְּמִי אֲחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי

לעומקו של מקרא בראשית

מחלוקתו של קין על הבל. שניצוץ נשמת הבל במשה רבנו, וניצוץ נשמת קין בקרח. ותחת אשר הבל נקבר באדמה, וקין נותר על פני האדמה, קרח שהוא גלגול קין, הוא אשר נקבר באדמה, ולעומתו על משה נאמר והאיש משה ענו מכל האדם אשר על פני האדמה. והכל לפי החשבון של מדה כנגד מדה.

דרשת נע ונד לענין תשובה ותפילה

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-קַיִן וְגו' גַּע וְנָד
תְּהַיְהֶינָה בְּאֶרֶץ. וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל-ה'
גְּדוֹל עֲוֹנֵי מִנְשׂוֹא [ד, ט-יג]

יש לשאול, מאחר ועשה קין תשובה כפי שהודה ואמר גְּדוֹל עֲוֹנֵי מִנְשׂוֹא, מדוע אם כן לא הועילה תשובתו לכפר על עוונו לגמרי, אלא רק למחצה, שהרי נאמר וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ נוֹד, והוא חצוי מלשון נע ונד.

ואכן, חלקו בזה רַבִּי יְהוֹדָה וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כמובא במדרש רבה: [ויקרא רבה פרשת צו, פרשה י, ה]:

ולענין המשנה בפרקי אבות, אף הוא רָאָה גְּלִגְלֵת אַחַת שֶׁצָּפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם. אָמַר (לָהּ), עַל דְּאִטְפָּתָּהּ, אִטְפּוּהָ. וְסוֹף מְטִיפִיהָ יִטּוּפוּן. (פרק ב, משנה ו) נימא ביה מילתא:

וְהַיִּינָן בְּהָ, מאי אף הוא רָאָה. אמנם לפשטם של דברים מוסב הענין למשניות הקודמות שנאמרו בשם הלל. לכן נאמר אף הוא - הִלֵּל ראה וכו'. אך הלשון קצת קשה, מאי אף. היה לו לומר הוא ראה, כשם שנאמר הוא היה אומר. ולא נאמר אף הוא היה אומר.

ולעומקו של מקרא יֹאמֶר, שלכן אמרה המשנה אף הוא רָאָה. מאי אף, מה בא לרבות, שלא רק הבל ראה אלא אף הלל הציץ וראה דרכי ההשגחה. אלא שהבל הציץ בשכינה באיסור, והלל לעומתו הציץ בתורה וראה בהיתר.

וביותר ראוי להלל לומר זאת, שהוא היה ניצוץ נשמתו של משה רבנו, שהיה ניצוץ גלגול של הבל, וכמבואר בלעומקו של מקרא לפר' קרח בארוכה על פי הזהר הק'. שמחלוקת קרח על משה רבנו היא גלגול

לעומקו של מקרא בראשית

ישמא יש לומר שכך יאמר לך רבי יהושע בן לוי: דשונה הדבר אצל קין. שעוון הרציחה פרט לחומרנו הרבה, יש בו גם פגיעה כביכול בדיוקנו של מלך, ואכן גדול עווננו מנשוא למחקו כליל כלא היה.

ועוד, שהחטיא את הרבים בכך שהיה הראשון להיות כופר בהשגחת ה', שאמר לית דין ולית דין. וכל המחטיא את הרבים אין מספיקים בידו לעשות תשובה. ומשום חסד הבורא עם בראיו, עזרה תשובתו על כל פנים למחצה. כדי להודיע בעולם שיש דרך תשובה.

או כלך לדרך זו שכך יהיה החילוק ביניהם: האם תשובה מאהבה עושה הכל, ותשובה מיראה עושה מחצה, או לא שנא. ולדעת ר' יהודה לא שנא, ותשובה תמיד עושה מחצה. ולריב"ל יהיה החילוק: תשובה מאהבה עושה אמנם הכל. אך תשובה מיראה עושה מחצה. ולקין היתה זו תשובה מיראה, שכן פחד מן העונש, ופיו העידו בתמיהתו לבוראו: גדול עוני מנשוא! ולכן תשובתו עשתה מחצה. או כלך לדרך זו, כהמשך המדרש

רבי יהודה אומר תשובה עושה מחצה ורבי יהושע בן לוי אומר תשובה עשתה את הכל.

על דעתיה דרבי יהודה דאמר תשובה עושה מחצה, ממי את למד מקינו שנגזרה עליו גזרה, כיון שעשה תשובה נמנע ממנו חצי גזרה, וממין שעשה תשובה, שנגמר (בראשית ד, יג): ויאמר קין אל ה' גדול עוני מנשוא, וממין שנגמנע ממנו חצי הגזרה, הדא הוא דכתיב (בראשית ד, טז): ויצא קין מלפני ה' וישב בארץ נוד קדמת עדן, נע ונד אין פתיב אלא בארץ נוד קדמת עדן.

על דעתיה דרבי יהושע בן לוי דאמר תשובה עשתה את הכל, ממי את למד מאנשי ענתות, (ירמיה יא, כב), ואם אין לה למד מאנשי ענתות למד מיכנניהו (ירמיה כב, כח).

עד כאן הובא לשון המדרש בקיצור, רק במה שנוגע לקין ולתשובה.

ומעתה, יש לדון לגבי קין:

לרבי יהושע בן לוי דאמר תשובה עשתה את הכל, יש לשאול: מדוע לא נמחקה לקין הגזירה כליל, גם של ארץ נוד?

לעומקו של מקרא בראשית

למקום. ואף שכתוב **וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ נֹד**, משמע שנד ממקום למקום, וכן משמע מלשון שני ברש"י: **כל מקום שהלך, היתה הארץ מזדעזעת תחתיו.**

ואשר על כן, הנפש החוטאת שעשתה תשובה, התבטלה גזירתה להיות נע. אך הגוף שעשה את מעשה הרציחה, צריך לצאת לגלות כי הגלות מכפרת, כדי שיזכה לתשובת המשקל: כנגד מה שְׁלִמְד קין את כל באי העולם דרך הכפירה, לומר **אֵין דִּין וְאֵין דִּין** עתה משיראוהו הבריות בכל מקום ויראו את האות שהקב"ה טבע במצחו, יאמרו עליו: **נִשְׁ דִּין וְנִשְׁ דִּין!** ולא עוד אלא ע"י האות שבמצחו יהיה גלוי לעין כל **מדתו של הקב"ה**, שהיא **מדה כנגד מדה**. תחת אשר טָבַע קין אבן במצחו של הבל והרגו, טָבַע הקב"ה אות במצחו של קין שלא יהרגו כל מוצאו.

ועל דרך הצח: נוד יורה גם על נע ונד. שכן נו"ד בראשי תיבות: **נע ונד**. אלא שהקלו עליו מן השמים להיות רק נד. כי פרט לכך שיש במלה נו"ד את הגזירה של נד, יש במלה נו"ד גם מה שאין כלל במלה נע. שכן יש במלה נו"ד אותיות של דין וְדִין, לומר

בתנחומא שאומר ר' יהושע בן לוי: תשובה עושה הכל ותפילה עושה חצי. וסבר ריב"ל שדברי קין "גדול עונוי מנשוא" אינם נחשבים כתשובה אלא כתפילה. וכפירוש הרמב"ן: והענין שאמר לפניו הנה חטאי גדול והרבית עלי עונש אבל שמרני שלא אענש יותר ממה שחייבת אותי כי בעבור שאהיה נע ונד ולא אבנה לי בית וגדרות בשום מקום יהרגוני החיות כי סר צלך מעלי.

ותפילתו זו הועילה למחצה, לפי ריב"ל שאמר תפילה עושה חצי. ולכן נמחקה לו גזירת נע, ונותרה לו גזירת נוד.

נמצינו למדים בין לר' יהודה ובין לר' יהושע בן לוי, לא נתקיימה בקין כל הגזירה של נע ונד, אלא רק הציה, של וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ נֹד.

ויש ליתן טעם מדוע דווקא גזירת "נע" נתבטלה ולא גזירת "נד".

ולעומקו של מקרא יש לומר: לנוע זו גזירה על נפש האדם. שאינו מוצא מנוחה לנפשו. ולנוד זו גזירה על גופו של האדם שלא ימצא מנוח במקום אחד אלא יהיה נד ממקום

לעומקו של מקרא בראשית

וכדי להבין המחלוקת ביניהם יש להתבונן במה שונים הפסוקים זה מזה. בבראשית מדובר על אהבת כלל האדם, ובויקרא מדובר על אהבת רעך. בבראשית מוזכר שם אלקים שהוא דין, ובויקרא מוזכר שם הוי"ה שהוא רחמים.

ואם תשאל היכן רמוז שיש לאהוב את כלל האדם, יש לומר כפי שמביא רש"י בתחילת פרשת נח, אלה תולדת נח, ללמדך שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים. וכשם שבנח כתוב תולדות ובבראשית כתוב זה ספר תולדות אדם, הרי גם כאן מדובר על מעשים טובים לזולת. והיינו אהבת האדם.

ובבראשית מוטעם הדבר מדוע צריך לעשות מעשים טובים עם האדם כי נברא על ידי אלקים ובדמות אלקים עשה אותו. וכל מי שאינו עושה טוב עם זולתו כאילו אינו עושה טוב עם אלקים. והמעשים טובים שצריך לעשות עם כלל האדם, הם לא מצד האדם, אלא מצד בוראו. כביכול אומרים לילד להתנהג טוב עם אחיו לפני אביו. ומפני אביו נגעו בו בהנהגת הבן. כי אין לכלל האדם דין

לך, שגם בהיותו נד בלבד יעידו עליו כל מוצאיו: יש דין ויש דין!

ואשר על כן הועילה תפילתו או תשובתו למחצה, להיות על כל פנים נד. בין לר' יהודה ובין לר' יהושע בן לוי, כדי להודיע בעולם: יש דין ויש דין!

דרשת כלל גדול בתורה

על פי בן-עזאי ור' עקיבא

על הפסוק

זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם

זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם בְּרָא
אֱלֹהִים אָדָם בְּדַמּוֹת אֱלֹהִים עָשָׂה
אֹתוֹ (ה,א)

במדרש רבה מובאת מחלוקת בין בן עזאי לרבי עקיבא, מה הוא כלל גדול בתורה. בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם, זה פלל גדול בתורה, ורבי עקיבא אומר (ויקרא, יט, יח): וְאֶהְיֶה לְרַעַף כְּמוֹד זֶה פֶּלֶל גְּדוֹל בְּתוֹרָה, שְׁלֹא תֹאמַר הוֹאִיל וְנִתְבַּצְּתִי יִתְבַּזֶּה חֲבָרִי עִמִּי, הוֹאִיל וְנִתְקַלְלִי יִתְקַלֵּל חֲבָרִי עִמִּי.

לעומקו של מקרא בראשית

בהכנעה לזולתי מתוך הכנעה לבוראי.

ולכן הדגיש ר' עקיבא, ואהבת לרעך כמוך, **זֶה** כלל גדול בתורה. כלומר זה כלל יותר גדול ממה שהבאת אתה, בן עזאי. **שהתורה תלמדנו לְשַׁבֵּר את המידות ולהכניע עצמנו לא רק בפני אלקים, אלא גם בפני אדם.**

ולכן יש עדיפות לכלל הגדול הזה של ר' עקיבא, ואהבת לרעך כמוך. וזו היתה דרכו של ר' עקיבא עם תלמידיו, ולמגינת הצער עשרים וארבעה אלף לא השכילו לדרכו, ועל אלה אני בוכיה ל"ג יום, עד שנתקיימו בבחיר תלמידיו ר' שמעון בר יוחאי שהאיר בתורתו ביום הל"ג בעומר, לקיים ג"ל עיני ואביטה נפלאות מתורתך.

או פֶּלֶךְ לדרך זו: שכן עזאי אינו בא לחלוק על ר' עקיבא, אלא להאיר את דבריו. שמתוך דברי בן עזאי מתבררים דברי ר' עקיבא על נכון. בבחינת שופר מאריך וחצוצרות מקצרות. והכתוב "זה ספר תולדת אדם", בא ללמד על "ואהבת לרעך

עריבות, אלא רק לישראל, ולכן לא נאמר בכלל האדם כמוך. והוא יותר אילוף להנהגת הטוב לזולת, ואין בו משום עבודה על המידות ובעיקר של התבטלות והכנעה.

ואילו בויקרא, בפרשת קדושים, מוטעם הדבר בדרך אחרת מדוע צריך להתנהג באהבה לזולתך, מצד מה שהוא רעך במצוות. כלומר מדין ערבות. וכל מי שאינו עושה טוב עם זולתו כאילו מֵרַע לעצמו. ולכן נאמר בו כמוך. והוא עניין העבודה על המידות והתבטלות והכנעה לזולתו מתוך התבטלות והכנעה לבוראו.

ואע"פ שגם ברעך כתוב אני ה', ופירשו בו נאמן להיפרע ונאמן לשלם שכר, הרי הפרעון והשכר הוא מצד הערבות שיש אחד כלפי השני, כי כה הערבות הוא מה', ומי שפוגע בערבות פוגע כביכול במי שְׁנִתְּנָה. וזה שנאמר במדרש, **שְׁלֹא תֹאמַר הוֹאִיל וְנִתְּבַזְיָתִי וְתִבְזֶה חֻבְרֵי עַמִּי, הוֹאִיל וְנִתְּקַלְלָתִי וְתִקְלַל חֻבְרֵי עַמִּי.** אלא אפילו נתבזיתי לא יתבזה חבירי עמי. אפילו נתקללתי, לא יתקלל חבירי עמי, כי התחייבתי בערבות כלפיו מכח ה'. ועל אף שנתבזיתי ונתקללתי הריני

לעומקו של מקרא בראשית

"ואהבת לרעך". שב"זה ספר" מוזכר שם אלקים. זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם בְּדְמוּת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ. והיינו נאמן להיפרע ממי שמבזה את המלך ואינו עושה טוב לזולתו.

ובואהבת לרעך מוזכר שם הוי"ה, וְאֶהְבֶּתְךָ לְרַעֲךָ כְּמוֹךָ אֲנִי ה'. והוא של רחמים והיינו אני ה' נאמן לשלם שכר. שנאמן הוא בעל מלאכתך ליתן לך שכר מושלם על עבודתך על מידותיך, ולהיות נכנע בפני זולתך.

ובעוד שעבודת "זה ספר" היא עבודה מיראה, הנה "ואהבת לרעך" היא עבודה מאהבה. ועל כך מעיר אוה"ח הק': וכבר נתבארו הדברים במקומות אחרים (סוטה לא) כי העושה מיראה שכרו לאלף דור והעושה מאהבה שכרו כפול, לאֲלֵפִים. ועוד ממשיך האוה"ח הק':

והנה מן הנמנע שישגי המשיג בחינת האהבה עד שתקדים לו בחינת היראה בסוד (תהלים קיח) זה השער לה', [כלומר שהיראה היא שער לאהבת ה' צדיקים יבואו בן].

כמוך", בבחינת אשר בחר בנו מכל העמים, והוא כעין הקדמה לו.

וכעין זה מובא בשל"ה הק' בפרק תולדות אדם ותכלית הבריאה היתה מאתו ברוך הוא בנדבה בטובו הגדול להטיב לזולתו וגו' וכמו שכתב רש"י ריש פרשת וארא, ויאמר אליו אני ה' נאמן לשלם שכר למתהלכים לפני באמת, וגו' ובלשון זה מצינו שהוא נדרש בכמה מקומות, אני ה' נאמן ליפרע כשהוא אמור אצל עונש, כגון וחללת את שם ה' אלקיך אני ה', וכשהוא אומר אצל קיום מצוה כגון ושמרתם מצותי ועשיתם אותם אני ה' נאמן לשלם שכר טוב. ועוד מובא בשל"ה הק':

והנה לפום ריהטא יש להקשות, הלא מפורסם שם הוי"ה מדת הרחמים ושם אלקים מדת הדין, ואיך אומר שם אני יהו"ה נאמן לשלם שכר ולפרוע. אלא הענין כמו שפירשתי, שהעונש בשביל השכר, כי הרע הוא סבה לטוב, וזהו ענין כי יהו"ה הוא האלקים. עד כאן דברי השל"ה הק'.

ולפי הנ"ל יובן על נכון החילוק בין שני הפסוקים, בין "זה ספר" ובין

לעומקו של מקרא בראשית

ובא ר' עקיבא והוסיף על דבריו, שיש כלל גדול ממנו וזה לעלות מדרגת היראה לדרגת האהבה. ולא להישאר בדרגת ירא אלקים, אלא להיות מוסיף והולך באהבת ה'. ואהבתו לזולתו תוכיח אהבתו לבוראו. לכן נאמר ב-ו' החיבור, ואהבת לרעך כמוך, אני ה'. כמוסיף על הראשונות.

וַיְהִי כַּל-יְמֵי חַנוּךְ חָמֵשׁ וְשָׁשִׁים
שָׁנָה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה: וַיִּתְּהַלֵּךְ
חַנוּךְ אֶת-הָאֱלֹהִים וַאֲיָנֹנֹו כִּי-לָקַח
אֹתוֹ אֱלֹהִים. (ה, כג'כד')

פירש"י, שצדיק היה ומיהר הקב"ה לסלקו קודם זמנו שלא יחטא. ובתרגום יונתן מובא שהפכו הקב"ה למלאך, ושמו מט"טרו"ן. הוא שר הטבע. ובמקום אחר (שמות כג כא) אומר רש"י ששמו כשם רבו שד"י (והוא מסנהדרין לח:).

ובפירוש ר' אברהם אבן עזרא (שמות ו, ג') פירש שהקב"ה הפך את חנוך להיות מנצח המערכות העליונות.

ואשר על כן אמר הכתוב כנגד בחינת היראה את משפטי וגו' אני ה' אלהיכם, דקדק להזכיר בחינת הדין שהוא רמוז בשם אלהים להעירך במי הכתוב מדבר, ואחר כך צוה לגדר ב' לעשות מאהבה, ולזה אמר אני ה' ולא הזכיר שם אלהות לומר שתהיה השמירה לצד אהבת הטוב והחפץ והרצון פעל בו לעשות מאמר קונו החביב מאהבתו אותו. עכ"ד.

ומכל הנ"ל יובן על נכון הקדמת זה ספר תולדת אדם לואהבת לרעך כמוך. שזה מיראה וזה מאהבה. וכבר מובא בספרים הק' (וכן בס' ראשית חכמה) שבין יראה ואהבה יש שתי אותיות משותפות, אה. וכך יקראו: יראהבה.

ואשר על כן אפשר לומר לעומקו של מקרא שלעולם לא חלקו בן עזאי ור' עקיבא מה הוא הכלל הגדול, אלא כל אחד מהם יאיר פינת יקרת אחרת בדרך עבודת ה'.

שבן עזאי יאמר שעבודה מיראה היא כלל גדול בתורה, ולעולם היא אדם ירא שמים בסתר ובגלוי.

לעומקו של מקרא בראשית

שהרי מצינו במלאכים שבאו לבקר את אברהם ומהם הלכו להציל את לוט מן ההפיכה, שהחטיאו מטרת בואם, וגילו רזי עולם את תכנית הקב"ה להפוך את סדום בטרם עת ועוד החטיאו שאמרו ללוט הופכים אנחנו, ולא אמרו הופך ה'. ולכן נדחו מן המחיצה קל"ח שנה עד חלום יעקב אשר ראה בחלומו והנה מלאכים עולים ויורדים בו, שרק אז קבלו רשות לעלות ולהזור לשמים. (יונתן בן עוזיאל ודעת זקנים פר' ויצא).

ולכן נאמר במלאך זה השמר מפניו ושמע בקלו אל-תמר בו פי לא ישא לפשעכם פי שמי בקרבו. ומפרש רש"י אל-תמר בו כי הוא מהכת שאינם חוטאים ואומר רש"י שאינו למוד בכך אלא יקוב הדין את ההר.

והוינו בה, וכל כך למה, כשם שלא יתגמש הטבע להיות לפנים משורת הדין לעולם, אלא אבן תיפול מטה, ואש תעלה למעלה וכו', כן אין למלאך זה כל אפשרות להיות לפנים משורת הדין. שהרי הולך הוא לפי שורת הטבע, ויקוב הדין את ההר.

ובמדרש רבא שם מובא אני אל שדי, אני שאמרתי לשמים וארץ די, שאלמלא פן היו מותחים והולכין עד עקשיו.

ובארה"ח הק' (שם) גם מלאך זה ידוע הוא כי הוא בחינת המשפט ולא ישא עון כאמרו לא ישא לפשעכם, ואמרו כי שמי בקרבו (שמות כג, כא) השכילו בדבר הזה כי באמצעות חטא האדם יסובב פרידת אלוף [אלופו של עולם] מקרבו.

ועוד פירש רש"י כי לא ישא לפשעכם. שאינו מלומד בכך, שהוא מן הכת שאין חוטאין.

וצריך ביאור, וכי יש מלאכים שכן חוטאים והרי אמרו אין יצר הרע למלאכים שנאמר באברהם (וירא) סעדו לַבְּכֵם, ב' אחת ולא נאמר לבבכם, ללמד שאין יצר הרע למלאכים. אלא הביאור בזה הוא שיש מלאכים שמדייקים מאד בשליחותם ואינם חוטאים למטרה, כלומר אינם מחטיאים את מטרת שליחותם אפילו כמלוא נימא.

לעומקו של מקרא בראשית

אדנ"י. שמכח שנות האדנות של חנוך, נולדו **מֵתוֹשֶׁלֶת**, **לֹמֶךְ**, **נֹחַ**, עד דור עשירי שבו נולד **אברהם**.

דרשת ז'ה יִנְחָמֵנוּ

וַיְחִי-לְמֹךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה
וּמֵאֹת שָׁנָה וַיּוֹלֵד בֶּן: וַיִּקְרָא אֶת-
שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יִנְחָמֵנוּ
מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמֵעֲצָבוֹן יְדִינוּ מִן-
הָאָדָמָה אֲשֶׁר אָרְרָה יְהוָה
(ה, כח-כט)

בשימת לב, התיבה ז'ה מוטעמת בתלישא גדולה, ובגרשיים. ובמסורת יש לנגן הגרשיים לפני התלישא. ויש ליתן טעם, מדוע יובאו שני טעמים במלה אחת, ומדוע יוחלפו הטעמים בכעין "כתוב" ו"קרי", להיות הגרשיים נקראים לפני התלישא גדולה, לא כפי שהם כתובים. ועוד, ששני הטעמים הם טעמים מפסיקים, ונקראים "שלישים" ומדוע יהיו כ"שלישים על כולו", במלה אחת.

ועל דרך הפשט, תקדים התלישא לגרשיים כי אף אם יקדימו

העולה מכל הנ"ל שהוא המלאך הממונה על מערכות הטבע, ולכן מינהו הקב"ה להיות שר הטבע. שאין בטבע משוא פנים. שאם לא כן לא יתקיימו שמים וארץ. ויש ליתן טעם מדוע נבחר דוק חנוך להיות שר הטבע מכל שרי מעלה.

והנה נרמז בפסוק וַיְתֵהֵלֶךְ חֲנוֹךְ אֶת-הָאֱלֹהִים. אלהים בגימטרי' הטבע. שהיה חנוך הולך לפני האלקים כמידת הטבע. אינו מחטיא ימין ושמאל. זה שפירש"י שצדיק היה ומיהר הקב"ה לסלקו קודם זמנו שלא יחטא. ובתרגום יונתן מובא שהפכו הקב"ה למלאך, ושמו מט"טרו"ן ששמו כשם רבו שד"י. שאמר לעולמו די.

ועוד י"ל שירמזון מספר שנות חייו של חנוך לצדיקותו. וַיְחִי כָל-יְמֵי חֲנוֹךְ תְּמִשׁ וְשֵׁשִׁים שָׁנָה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה. כמנין שס"ה ימות השנה. שהיה בצדקותו יום לשנה יום לשנה. שכל יום ויום היה נשאר בצדקו.

ועוד י"ל שנרמז בפסוק כא', וַיְחִי חֲנוֹךְ תְּמִשׁ וְשֵׁשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֵד אֶת-מֵתוֹשֶׁלֶת. ששים וחמש בגימטרי' ה

לעומקו של מקרא בראשית

ושמא יש לומר על דרך נגינת הטעמים: כי נגינת הגרשיים העולה מעלה, תבוא לפני התלישא המסתלסלת מעט מטה. והוא לפום ריהטא של הנגינה כדי לא להפסיק בה.

ועוד על דרך הצח יש לומר, מה שנקראים לא לפי סדר הכתיבה, לומר לך, שעד עכשיו היו עשרה דורות שמאדם וחווה המגורשים מגן עדן, וכן כל הדורות עד נח, לכאורה מגורשים ותלושים מן הקדושה. ולכן הגרשיים הנקראים בראש ירמזון לאדם וחווה שגורשו מגן עדן, והתלישא גדולה הנקראת לאחריהן של הגרשיים תרמוז שהדורות שאחריהם היו תלושים מן הקדושה, ככתוב [ד, כו'] אַז הוּחַל לְקַרְא בְּשֵׁם יְהוָה, וכפירוש רש"י: אז הוחל. לשון חולין, לקרא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקב"ה, לעשותן אלילים ולקרותן אלהות.

עד שבא נח, בן בן בן של חנוך, שנאמר בו: זֶה יִנְחָמֵנוּ.

הגרשיים, תלשא לעולם מקומה בתחילת האות הראשונה. ואע"פ ששניהם טעמים מפסיקים. ואפילו באותה דרגת הפסק, ונקראים שלוישים, בכתיב יקדים התלישא לגרשיים כנ"ל. ויש ליתן טעם מדוע יקראו בהיפוך, קודם הגרשיים ורק אחרי כן התלישא גדולה.

לפשוטן של דברים, יש דעה שהיה ספק לבעלי המסורה מה הטעם הנכון במלה "זה", האם תלישא גדולה או גרשיים, ולכן מספק קבעו את שניהם. והסיבה הפשוטה שתלישא כתובה בראשונה, כי סימן התלישא לעולם נמצא בתחילת קצה האות הראשונה של המלה. ולכן הגרשיים כתובים אחריה, כי הגרשיים נמצאים במקום שבו מוטעמת המלה. ומכל מקום לא בתחילת קצה האות הראשונה. לכן נכתב בצורה כזו: זֶה. והסיבה שהגרשיים נקראות ראשונות, כי כן היה לבעלי המסורה יותר ודאי מספק.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הדרש ינתנו טעמים נוספים:

לעומקו של מקרא בראשית

בשם ה' זולתי נח ע"כ לא תמצא בכלום זכרון **בן** ולא זכרון **שם** עד שבא נח והזכיר בו הכתוב **ויולד בן ויקרא את שמו נח**. ומלת **בן** נגזרת **מבנין**, כי העולם **נבנה** ונתקיים, גם עקר הדבר וקיומו נקרא **שם**. [וגו'].

וממשיך רבינו בחיי ואומר: מה שקרא את שמו **נח** היה לו לקרותו **מנחם** לפי הענין שאמר זה **ינחמנו** ממעשנו. אבל יתכן לפרש כי המ"ם מובלעת ועקר השם הוא נחם. [וגו'].
כי כן משפט הכתובים בהרבה שמות לקצר **המלה**, ויהיה טעם הקצור כדי שיהיה **שם נח כולל חן** כמו שנאמר **ונח מצא חן בעיני ה'**. ומפני שהיה נח עשירי **והעשירי קדש לה'** ע"כ הזכיר בו מלת זה כלשון **"זה אלי ואנוהו"** [שמות ט"ו]. כלומר זה **ינחמנו בזכות זה** [בזכות זה א-לי ואנוהו].

ולפי שמלת **זה** כוללת שתי כוונות אלו [האחת **בן** והשניה **שם**] לכן נכתבו במלת **"זה"** שני טעמים. וממשיך רבנו בחיי לעניין שני **הטעמים במלה אחת**, (תלישא גדולה וגרשיים), וכותב:

ועוד יאמר לעומקו של מקרא שמזמנו של נח עד אברהם, ישנתו הדורות, ואע"פ שעדיין היו באים ומכעיסים לפניו, כמבואר בפרקי אבות פרק חמישי, בכל אופן **יתלשו** כולם מן החולין לאט לאט עד הפציע קדושת אורו של אברהם אבינו, אז יתלשו **תלישא גדולה**, ויהיו אברהם ושרה **מגן נשים** כליל את החושך מפני האור, עד אשר יתגיירו כולם. לכן כתיב תלישא הגדולה לפני הגרשיים.

ואשר על כן יהיו שני טעמים **מפסיקים** על מלה אחת, לומר לנו: **זֶה יִנְחָמֵנו** על העבר, שבזה **מפסיקים** החשך לכסות ארץ וערפל לאומים, ומפציע ועולה אור השחר של אברהם אבינו עד עת קיום הנבואה לבניו: [ישעיהו נח, ח] **אֵז יִבְקַע פְּשֶׁתֶר אֹרֶךְ וְאַרְבָּתָּה מִתְרָה תִצְמַח וְהָלַךְ לְפָנֶיהָ צִדְקָה כְּבוֹד יְהוָה יֵאֲסֹף**.

ולעניין שני טעמים במלה אחת כותב רבינו בחיי: חשבון עשרה הוא עקר העולם וקיומו. והנה נח היה עשירי לאדם וראוי להתקיים בו העולם, ולפי שהדורות ההם היו עתידין להמחות במבול ואין בהם קורא

לעומקו של מקרא בראשית

שהם 12, להיות זה א-לי ואנוהו, כמלאכי השרת שנאמר בהם וקרא זה אל זה ואמר, עד אשר יעיד עליהם יודע תעלומות: [דברים ה, כו] מִי יִמָּן וְהָיָה לְבָבְכֶם זֶה לְהִרְאֶה אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת כָּל מִצְוֹתַי כָּל הַיָּמִים לְמַעַן יִיטֵב לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם לְעֹלָם.

וירמוז בזה לדרך כתיבתו: זֶה, שקודם יתלשו עצמם מן החטא, ואח"כ יגרשו מעצמם יצר הרע שלא יטרידם. ובדרך קריאתו ירמוז שתמיד יגרש אדם יצר הרע ממנו כמאמר חז"ל לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, אם נצחו מוטב ואם לאו יקרא קריאת שמע. שבזה הוא תולש עצמו ממצויאות החטא. ולכן קודם יקרא גרשיים ואחרי כן תלישא גדולה.

ולכן מוטעם מִי-יִמָּן וְהָיָה לְבָבְכֶם זֶה לְהִרְאֶה אֹתִי בטעם גרש ונקרא גם אזלא, ופירושו הולך, הולך ואינו חוזר. שעל ידי גירוש היצר הרע לפי קריאתו, ואחרי כן יתלוש עצמו מן החטא, על ידי זה קדמא ואזלא, ילך לו יצר הרע ולא ישוב עוד לכסלה.

והם שתי אפשרויות של חזרה בתשובה. מיראה ומאהבה. מיראה,

ואל יהא דבר זה קל בעיניך שְׁכָל התורה כולה רמיזות וענינים שכליים נאמרים בהשגחה גמורה למי שמתבונן בספר תורת האלהים. וע"ז דרשו רז"ל [מגילה, ג.] שגם הטעמים שבתורה נתנו מסיני והוכיחו זה ממה שכתוב וְשׁוֹם שְׁכָל וַיְבִינֵנוּ בַּמִּקְרָא. [נחמיה ח, ח'] ודרשו: וְשׁוֹם שְׁכָל, אֱלוֹ הַפְּסוּקִים, וַיְבִינֵנוּ בַּמִּקְרָא אֱלוֹ פְּסוּקֵי הַטְּעָמִים.

עד כאן לשון רבנו בחיי.

(ובמדרש רבה מובא בשינוי נוסח: וְשׁוֹם שְׁכָל, אֱלוֹ הַטְּעָמִים. וַיְבִינֵנוּ בַּמִּקְרָא, אֱלוֹ רֵאשֵׁי הַפְּסוּקִים).

ולעומקו של מקרא ועל דרך הצח יִאָמַר: וְשׁוֹם שְׁכָל, זה נח שנאמר בו זֶה יִנְחַמְנוּ, שְׁשׁוֹם שְׁכָלוֹ לִהְיוֹת אִישׁ צַדִּיק תָּמִים בְּדוֹרוֹתָיו, וַיְבִינֵנוּ בַּמִּקְרָא זה אברהם ושרה, שהבינו דבר מתוך דבר לקרוא לכל באי עולם לחסות תחת כנפי השכינה. ולכן שני הטעמים במלה זֶה, אחד לנח והשני להכין לקראת אברהם ושרה לקיים בהם "ואת הנפש אשר עשו בחרן", שעל ידם כביכול שבת וינפש חרון אף של מקום, גורש ונתלש, וזרח אורם של אברהם יצחק ויעקב ושנים עשר השבטים הרמוזים בגימטריה של ז"ה,

לעומקו של מקרא בראשית

ולעומקו של מקרא יש לומר, דהמשך הפסוק יוכיח. והיו ימיו מאה ועשרים שנה. שהם היו שנותיו של משה רבנו.

ועוד יש לומר לעומקו של מקרא, שגם תחילת הפסוק יוכיח. לֹא-גִדּוֹן רוּחִי בְּאָדָם לְעֹלָם. כביכול אומר הקב"ה אין האדם יכול להתקים לעולם במידת הדין של מעלה. שהרי גלוי לפני את אשר עתיד לקרות לדור המבול. ולכן לעתיד לבוא לֹא-גִדּוֹן רוּחִי בְּאָדָם אלא אשלח לו את משה שהוא ידון דין של מטה, ואז לא יהיה דין של מעלה. ואע"פ שדין של מעלה מרחם יותר מדין של מטה, מכל מקום דין של מטה עדיף. כי כשיש דין למטה, בטל דין למעלה, ומוריד שפע של רחמים גמורים. וזאת בשורת הגאולה לאדם.

ועל דרך הצח, נאמר בְּשֵׁגֶם הָיָה בְּיָשָׁר. אל תקרי בְּיָשָׁר בשני קמצים אלא בְּיָשָׁר בפתח וקמץ ודגש בשין. שזה מראה על בעל הפעולה כדין "בעלי מקצוע". והפעולה היא לְבַשָּׁר בְּשׂוֹרָה, בשג"ם הוא משה, הָיָה בְּיָשָׁר, הוא יהיה מְבִשָּׁר הגאולה ממצרים, הוא יהיה מְבִשָּׁר הגאולה מיצר

כדרך כתיבתו שהתלישא קודמת וכנ"ל שיתלוש עצמו מן החטא, ומאבהה, כדרך קריאתו קודם יגרש, שתמיד יעסוק בגירוש היצר, ועל ידי זה יהיה תלוש מן החומר. ועליו יעיד יודע תעלומות: זֶה יִבְחָמֵנוּ.

וַיֹּאמֶר ה' לֹא-גִדּוֹן רוּחִי בְּאָדָם לְעֹלָם בְּשֵׁגֶם הָיָה בְּיָשָׁר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה (ו,ג)

ובגמ' חולין קלט עמ"ב, אמרו משה מן התורה מנין שנאמר בשגם הוא בשר. שכך גימ' בשג"ם מש"ה. ויש להבין שאלת הגמ', הרי כל התורה כולה על ידי משה רבנו נאמרה. ומאי משה מן התורה מנין, אלא הכי פירושו, היכן רמוז משה במעשה בראשית. שהרי אין דבר שאינו רמוז בתורה, ובלשון חכמים: לית מילתא דלא רמיזא באוריתא.

ועוד יש להבין מה כאן הרמז, פרט לגימטריה העולה בשג"ם מש"ה. שהתורה לא תרמוז בגימ' אלא אם כן יש לגימטרי' בסיס ועומק מתחת פני הדברים.

לעומקו של מקרא בראשית

אלא יש לומר, מה שגרם לאדם להיות רעתו רבה זה בגלל הארציות שלו. מה שמחובר לתאוות הארציות, שהוא ממקור של רוצה אני.

וברוחניותו אמנם קשור הוא לעולמות עליונים, אלא שאז היו טועים לחשוב שתי רשויות הן. לכן ברא את האדם כסולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה.

ונרמז דבר זה בפר' ואתחנן, (דברים ד, לא) בפסוק אֲשֶׁר פָּרָא אֱלֹהִים | אָדָם על-הָאָרֶץ וּלְמַקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד-קִצְחָה הַשָּׁמַיִם ופירש"י שם: ומדרשו, מלמד על קומתו של אדם שהיתה מן הארץ עד השמים.

רק רַע כָּל-הַיּוֹם. סופי תיבות עמל"ק. רמז הכתוב על היות עמלק רצועת מרדות לישראל עוד מששת ימי בראשית. ולכן רמז גם על מְחִייתו, שנאמר בסמוך וַיֹּאמֶר ה' אֲמַתָּה אֶת-הָאָדָם אֲשֶׁר-בְּרָאתִי וְגו'. ולעתיד לבוא יוסיף ויאמר [שמות יז, יד] כִּי-מָחָה אֲמַתָּה אֶת-גֵּר עַמְלֶק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם.

הרע על ידי העיסוק בתורה הק' שיוריד משמים לעמו ישראל. וכמובא לעיל וכפי שאמרו הז"ל (קידושין ל עמ"ב) ת"ר אמר להם הקב"ה לישראל פְּנִי בְּרַאתִי יֵצֵר הָרַע וּבְרַאתִי לוֹ תוֹרָה תְּבַלֶּיךָ וְאִם אַתָּם עוֹסְקִים בְּתוֹרָה אֵין אַתָּם נִמְסָרִים בִּידוֹ. לכן נאמר בְּשֵׁם הָיָה בְּשֵׁר, ויהיה מובנו בשג"ם הוא בְּשֵׁר.

וַיִּבְרָא ה' כִּי רָבָה רַעַת הָאָדָם בְּאָרֶץ וְכָל-נִצָּר מִחֲשֻׁבֹת לְבוֹ רַק רַע כָּל-הַיּוֹם. (וה, ו) וַיִּנְחָם ה' כִּי-עָשָׂה אֶת-הָאָדָם בְּאָרֶץ וְגו' (ו, ו)

יש לשאול, מאי בְּאָרֶץ. היה לו לומר כביכול כִּי רָבָה רַעַת הָאָדָם, ותו לא, ויודע אני ממילא שרבה רעתו בארץ, שהרי בארץ מושבו ולא בשמים. ומאי בְּאָרֶץ.

ועוד יש לשאול, מה הוא שהוסיף ואמר וַיִּנְחָם ה' כִּי-עָשָׂה אֶת-הָאָדָם בְּאָרֶץ. שמשמע מכאן שאם היה עושה את האדם בשמים לא היה נחם, והרי אמרו שהיה ממרידו בעליונים.

לעומקו של מקרא בראשית

**אחור וקדם צרתני. כלומר יצרתני
אחור וקדם.**

אמר רבי ישמעאל ברבי תנחום, אחור לכל המעשים, וקדם לכל הענישין, רבי יוחנן אומר אף קלוסו לא בא אלא באחרונה, שנאמר (תהלים קמח, י):
החיה וכל בהמה רמש וצפור כנף,
ואחר כד מלכי ארץ וכל לאמים.

ופירושו: יצרתני אחרי כל הבריאה,
וראשון לפורענות. שנאמר בתחילה
אמחה את-האדם ולבסוף **עד-**
בהמה עד-רמש ועד-עוף השמים.

ולעומקו של מקרא בנתינת טעם
לכך יש לומר שבראו אחור למעשה
בראשית כדי שיראה ויתפעל מן
הבריאה, ולא יבוא לידי חטא. ועל ידי
כך ימנע עצמו את הפורענות.

רבי יוחנן אומר אף קלוסו לא בא אלא
באחרונה, שנאמר (תהלים קמח, י):
החיה וכל בהמה רמש וצפור כנף,
ואחר כד מלכי ארץ וכל לאמים.

ויש לשאול, מדוע קלוסו לא בא אלא
באחרונה, ולא בראשונה, מדוע לא
יהלל האדם ראשון לפני כל הבריאה,
ומה רצה לומר לנו ר' יוחנן בזה.

וכאומרו, כשם שמחיתי את דור
המבול וקיימתי בהם את הבטחתי
אמחה את-האדם אשר-בראתי, כן
אקיים את הבטחתי: **כי-מחה אמחה**
את-וכר עמלק מתחת השמים.

ויאמר יהוה **אמחה את-האדם**
אשר-בראתי מעל פני האדמה
מאדם עד-בהמה עד-רמש ועד-
עוף השמים [ויז']

בשימת לב, בעונשים ובפורענות
החל באדם וסיים בחיות ועופות:
מאדם עד-בהמה עד-רמש ועד-עוף
השמים. ובקילוסין ותשבחות, החל
בבריאה וסיים באדם המהלל כבתהלים
קמח: בתחילה אמר **הללו את ה' מן**
הארץ תנינים וכל תהמות אש וברד
שלג וקיטור רוח סערה עשה דברו
הקרים וכל גבעות עץ פרי וכל
ארזים חתיה וכל בהמה רמש וצפור
כנף ורק לבסוף אמר: מלכי ארץ וכל
לאמים שרים וכל שפטי ארץ.

ויכוון למדרש רבה שמות פרשיה יד
תזריע על הפסוק [תהלים קלט, ה]:

לעומקו של מקרא בראשית

וַיֵּן מִצָּא חַן בְּעֵינָי ה'. וזה שאמרו שְׁמָא גָרִים. (ברכות ז ע"ב) כלומר, שמו של האדם גורם לו את כל השתלשלות וגלגולי חייו, ונח הוא מלשון מציאת חן. ובמציאת החן שלו בזה הוא ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו, כי המציאת חן מקורה ותכליתה היא שמחה בעולמות. לכן לא יהיה בחן עצבון כלל.

וכמאמר ר' יוחנן במסכת סוטה מז. **ויתבאר** כאן בקצרה **מה שאמר חן המקום על יושביו**, לפשוטו של ענין שכל מקום אשר יבחר בו האדם להתישב בו הוא על פי **המציאת חן** שיש לו לאותו מקום.

ולעומקו של מקרא ועל דרך הצח, אָמַר: **המקום** הוא **הקב"ה** הנקרא **מקום**, שהוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו. **יושביו** הם הברואים המהללים ומשבחים אותו, כנאמר **יושב תהלות ישראל**, ולהם נאה ויאה להיות להם **מציאת חן** לפני בוראם. וכן נח שהיה צדיק תמים בדורותיו והתהלך את האלהים, מכל דורו לו נאה ויאה להיות לו מציאת חן לפני המקום. לכן נאמר **וַיֵּן מִצָּא חַן בְּעֵינָי ה'.**

ולעומקו של מקרא ועל דרך המוסר, יש לומר שיש דרגות בבריאה: דומם צומח חי מדבר. וכשם שנברא האדם אחרון כדי שיוכל **להתפעל** מהבריאה, כן תמיד יתבונן ויתפעל כיצד **כל הבריאה מהללת להקב"ה** כדי שיהיה הוא **מאסף לכל המחנות** ויכול **בשירתו את שירת היקום כולו**. שירת ארץ וימים, שירת העשבים, שירת החיות והעופות, שירת הרגבים ושירת הכוכבים, ותהיה שירתו, שירת **הַמְדַבֵּר** כלולה מהם ובלולה בהם. ובזה מובטח לו שלא יבוא לידי חטא ולא יצטרך להיות קדם לפורענות. ואשר על כן מסיים הפסוק אָחֹר וְקִדְמָה צַרְתָּנִי - **וְתִשֵּׁת עָלַי כְּפָכָה**. והוא מלשון **האצלה**, שהאצלת עלי מקדושתך, כאדם המניח ידיו על בנו לברכו, לאמר ברכות יחולו על ראשך. ובכך כביכול מהלל הקב"ה לאדם: כל מה שבראתי לא בראתי אלא בשבילך, כדי שתהלל לבוראך, ולא תוקדם צרתך. ואם אתה עושה כן, **כפי פרושה** עליך לראות פלאי היקום מעפר הארץ ועד הכוכבים ולומר: **כה** יהיה זרעך.

לעומקו של מקרא בראשית

וכמובא בתיקונים, כאשר האות ו' והאות י' בשם ה' הם לפני האות ה', הרי **החסד שולט**. וכאשר הם **לאחר** האות ה' הרי **הגבורה שולטת**. ובנידוננו, **בחלקו הראשון** של חדש מרחשון, רק **מזכירין** גבורות גשמים, ולכן עדין **החסד שולט**. ואשר על כן האות ו' קודמת לאות ה'. כזה: **וְדָבַשׁ: תֵּינִים**. ובחלקו **השני** של החדש החל מז' במרחשון, כששואלין על הגשמים, ומבקשים **מְטָרוֹת עוֹז**, שולטת הגבורה. כשהאות י' היא **אחרי** האות ה' כזה: **תֵּינִים וְהִי'ה**.

והוא הצירוף הק' ו'ה'ה'י' היוצא מן הפסוק **וְדָבַשׁ: תֵּינִים וְהִי'ה**.

ועל דרך הצח, לאחר חדש תשרי בו הומתקו הדינים **כדבש**, נמשכת המתקנות לתוך **חדש מר-חשון**, להפוך **המר למתוק**, בהמתקת שם ה' **היוצא מן הדבש**: **וְדָבַשׁ: תֵּינִים וְהִי'ה**.

לשבת מברכין

על דרך הסוד, בהקדמה לתיקוני הזהר דף ט' עמ' ב', השם השולט בחדש חשון הוא **וְהִי'ה** היוצא מראשי תיבות **וְדָבַשׁ תֵּינִים וְהִי'ה**. ומובא בשם האריז"ל לכוון שם זה במוסף של ר"ח בברכת מקדש ישראל וראשי חדשים. וביותר יש לכוונו עם שם **א'ה'י'ה** כזה: **וְהִי'ההִי'ה**.

ויש הנוהגים לכוונו כבר בשבת מברכים בעת ברכת החדש.

ובשימת לב לשני הפסוקים מהם בא זה השם, דברים כו, טו-טז' פר' כי תבא הרי הם מתאימים להזכרת ושאלת הגשמים, הבאים בעקבות המעשים הטובים.

הַשְּׂקִיפָהּ מִמַּעַן קִדְשָׁךְ מִן-הַשָּׁמַיִם וּבְרַחֲמֶיךָ אֶת-עַמֶּךָ אֶת-יִשְׂרָאֵל וְאֶת-הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם אָרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבַשׁ: תֵּינִים וְהִי'ה וְהִי'ה אֱלֹהֶיךָ מִצְוֶה לַעֲשׂוֹת אֶת-הַחֲקִים הָאֵלֶּה וְאֶת-הַמִּשְׁפָּטִים וְשִׁמְרַת וְעֲשִׂית אוֹתָם בְּכָל-לְבָבְךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ.

בכל ענייני הקונטרס ניתן לפנות

לטל': 052-7675895

גור-אריה צור

מודיעין עילית.

ניתן להצטרף לתפוצת מייל

דוא"ל: leshem895@gmail.com